

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDARBEJDET AF

HARALD WEITEMEYER

II. BIND

FREDERIKSBORG AMT
KØBENHAVNS AMT
HOLBÆK AMT

KØBENHAVN 1920

G. E. C. GADS FORLAG

(OSCAR GAD OG FREDERIK GAD)

Helsingør.

1584.

Købstaden Helsingør ligger i Lyng-Kronborg H. under $56^{\circ} 2' 8,66''$ n. B. og $0^{\circ} 2' 16,47''$ ø. L. for Kbh., c. $12^{\circ} 37'$ ø. L. for Grw. (beregnet for Skt. Olai Kirketaarn) paa en Pynt ved Øresunds smalleste Sted skraas over for Helsingborg. Yderst paa Pynten ligger Slottet Kronborg (mellem Kronborg og Helsingborg er der 3,9 km), der er adskilt fra Byen ved Glacis og Sandsletten Grønnehave, som dog nu for en stor Del er bebygget. Ad Søvejen er der henved 45, ad Landevejen og ad Jærnbanen 45 km til København. Byen danner en Trekant med et højt Bakkeparti mod V. ind til Landet, mod NØ. be-

grænses den af Grønnehave og Kronborg, mod SØ. af Stranden. Byen selv ligger lavt, i Stengade ved Raadhuset c. 5 m o. H. Denne Beliggenhed har nødt Beboerne lige fra de ældste Tider til, naar de ikke vilde flytte længere bort fra Landingspladsen og Handelsfærdselen, at bygge tæt sammen og paa et ringe Rum; Gaderne er derfor for det meste snævre i den ældre Del af Byen og de i det hele velholdte Huse gerne 2 til 3 Stokv. og mere. Hovedgaden, Stengade, er dog af en ret anelig Bredde. Af andre Gader nævnes den med Stranden og Stengade jævnsides løbende Strandgade og de mod N. løbende Skt. Annagade, Bjærggade og Stjernegade. Det største af Byens to Torve, Akseltorvet, er temmelig aneligt og regelmæssigt. I øvrigt skærer Gaderne for en Del hinanden i rette Vinkler, som Vidne om den nye Bys Anlæg paa Erik af Pommerns Tid. Hovedgaderne er delvis asfalterede (c. 1,4 km). Der findes endnu en Del gamle interessante Bygninger, men mange er forsvundne i de senere Aar eller ombyggede med flere Stokv. Flere mærkelige gamle Gadenavne har holdt sig, som Groskenstræde, Grollowstræde, Gammelkloster, Sudergade (∴ Skomagergade, af sutor, Skomager), Anna-Queenstræde (efter Jacob VI's Dronn.) og Lundegade, som sikkert har sin Oprindelse fra Lundegaard (se p. 28).

Helsingør har en gunstig Beliggenhed som det nærmeste Overfartssted til Sverige, med en Havn, hvis Indløb meget sjældent gøres utilgængeligt af Is, og ved Forbindelsesvejen mellem Kattegat og Østersøen. Intetsteds i de danske Farvande er der en saa stor Søfærdsel som ved Kronborg, hvor der er dybt Vand lige ind til Pynten; i Sommermaanederne sejler der i Gennemsnit meget over 100 Skibe forbi daglig, og ofte løber Tallet op til flere Hundreder, naar Skibene i længere Tid har maattet ligge og vente paa gunstig Vind (1870 sejlede forbi Kronborg 32,354 Skibe, 1894 passerede — efter Optegnelser af Skildvagerne paa

Kronborg Flagbatteri, hvilke dog ikke kan anses for helt fuldstændige, særlig for Natobservationernes Vedk.; nu foretages der ingen Tælling mere — 35,510 Skibe, hvoraf 19,790 Dampsk.). Denne Færdsel giver ogsaa Byen et livligere Præg end

mange andre danske Købstæder, og Udsigten fra de høje Bakker bag Byen over Husene, Kronborg, Sundet, den sjællandske Kyst og Sverige med Kullen er meget smuk.

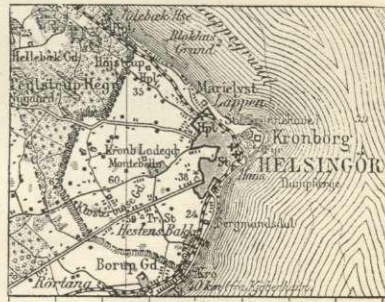
Byen har 45 Gader og 2 Torve. Købstadsgrunden med tilh. Jorder udgør 1158 ha (deraf Købstadsgrunden alene 66), og der var $\frac{1}{2}$ 1916 1192 Huse.

Af Arealet var (1912) 423 ha besaaede, 241 Grønfoder og Græsning, 61 Brak, 170 Haver, 3 Tørvemoser, 38 Skov, 176 Veje, Byggegr. o. l., 22 Vandareal, 24 ubenyttet. Paa Markjorderne ligger bl. a. *Marienlyst* Slot og Kuranstalt, *Klostermosegaard* med Planteskole, *Montebello*, Villa med Kuranstalt (opr. 1916, Villaaen ombygget af Arkt. Alfr. Jørgensen, udvidet 1919), *Kronborg Ladegaard* (købt 1918 af Montebello), *Meulenburg*, Gd. med Pensionat, *Belvedere*, Villa, *Bergmansdal*, Gd., *Sophienlyst* (oprindl. Louiselyst), Villa, *Vapne* Gd., *Højstrup*, Villa og Jærnb.-Holdepl.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $\frac{1}{1}$ 1919 32,971,685 Kr. (heraf Kronborg 3 Mill.). Ved Vurdering til Ejendomsskyld i 1916 udgjorde den saml. Vurderingssum 33,988,000 Kr., deraf Jordværdien 10,601,000 Kr.

Af offentlige og andre **Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Skt. Olai Kirke, der ved første Øjekast virker som en helstøbt, sengotisk Bygning, men har en ganske ejendommelig Udviklingshistorie. C. 1200 rejstes her en romansk Teglstenskirke af Størrelse som en anselig Landsbykirke. Antagelig godt et 100 Aar senere er Skibet blevet forlænget c. 10,5 m mod V., og samtidig har Kirken vistnok faaet sit nuv. Taarn („Helsingørs Jomfru“), hvis høje lancetformede, nu tilmurede Vinduer henfører det til en

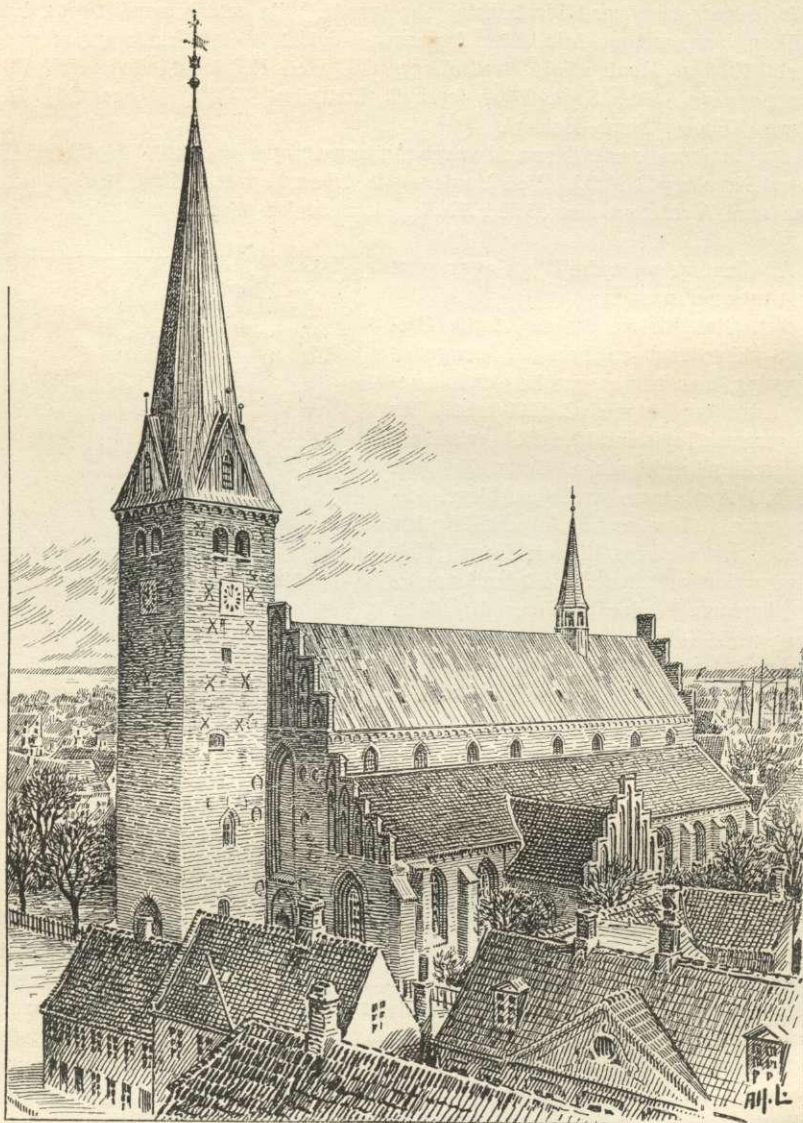

Helsingør med Markjorder.

langt ældre Tid end den øvrige Kirke, ligesom dets skæve Placering paa Vestfacaden viser, at det maa have hørt til en meget smallere Bygning. Som Følge af Byens Vækst i 15. Aarh. blev denne imidlertid for lille, hvorfor den blev fuldstændig nedrevet med Undt. af Skibets Nordside, der endnu staar nogenlunde bevaret og viser flere Spor af de ældre Perioder (småe rundbuede Vinduer, Rundbuefrise, Trappefrise). Den nye Kirke er dog ikke helt i een Støbning. Svarende til det oprindl. Skibs Østhjørne ses nemlig paa begge Højkirkens Mure et skarpt lodret Skel, paa begge Sider af hvilket der viser sig Smaaforskelligheder i Murværket. De 5 vestl. Fag synes afgjort at have været opførte 1472, da Kongen udsteder et Værebrev for det paa Kirkens Nordside liggende Kapel. C. 50 Aar senere, 1521, indvies Kirken af Biskop Lage Urne, til Skt. Olaf, Skt. Andreas og Skt. Vincens, men den Ensartethed, der trods alt er over den hele Bygning, gør det dog lidet rimeligt, at Opførelsen skulde have staaet saa længe paa, eller at man fra første Færd har haft i Sinde at nøjes med de 5 vestl. Fag og et nu forsvundet Kor. Snarest drejer det sig vel om en mere kortvarig Arbejdsstandsning.

Som Kirken nu staar, er det en meget anselig treskibet Bygning, der uden Taarnet maaler 49,5 m og er opført i sengotisk Stil af røde Tegl med lige Altervæg. Hertil slutter sig som omtalt et ældre Taarn mod V., et anseligt Kapel og et Sakristi mod N. samt en moderne Tilbygning mod S. Hvert af de 3 Skibe har selvstændigt Tag, der for Højkirkens Vedk. er kobberdækket og bærer en lille Tagrytter, der allerede maatte ombygges 1580. Saavel Højkirkens som Side-skibenes Mure afsluttes f. o. af en Fladbuefrise, Højkirkemuren har mod N. et Rudemønster af haardtbrændte Sten, søndre Sideskib et fuldt gennemført System af enkle Stræbepiller. Begge Gavle er kamtakkede med fuldstændig ensartet

Blindingsdekoration, der dog mangler paa Sideskibenes Østgavl, som har Kam i St. f. Takker. Hovedindgangen til Kirken er den paa Taarnets Vestside siddende,

Skt. Olai Kirkes Ydre.

rigt profilerede, vistnok oprindl. Dør. Vinduerne er baade i Sideskibene og Højkirken spidsbuede og ret brede, sidstnævnte Sted rigest profilerede mod Ø. Ogsaa Østgavlen har lignende Vinduer, af hvilke det midterste og højeste nu er til-muret. Kirkens Indre dækkes af 8 Fag samtidige Hvælvinger, og da Midtskibets

Højde er den dobbelte af Sideskibene, virker Rummet overmaade højt og festligt. Højkirkens Murflader brydes i hvert Fag af 3 slanke spidsbuede Blindinger, i hvilke nu tilmurede fladbuede Aabninger, der maa have bragt Lys ind over Sideskibenes Loft. Arkaderne mellem Hoved- og Sideskib er spidsbuede med

Skt. Olai Kirkes Indre.

firkantede Piller. Af Tilbygningerne er Taarnet forhøjet i den senere Middelalder; det havde oprindl. Trappegavle, men 1613—14 byggedes af Vidt Kragen et Spir, der dog nedblæste 1737, hvorefter Taarnet var kullet, indtil det 1897—98 fik sit nuv., af H. Storck tegn. Spir. Det tidligere omtalte Nordkapel, der var viet til Hl. Trefoldighed og alt stod under Tag 1472, er opf. af Lensmanden

Peder Oxe og kaldes derfor alm. Oxernes Kapel. Det stod i Forbindelse med Kirken ved en nu tilmuret fladbuet Aabning, har en rig blindingsprydet Gavl og en smuk Portal med glasserede Profilsten. Sakristiet er sent middelalderligt. (Jvfr. „Tegn. af æld. n. Architektur“ IV. Saml. 2. R. Bl. 9—15.) Ved Middelald. Slutn. havde Kirken ikke mindre end 17 Altere (se Kirkeh. Saml. 3. R. IV, p. 367).

Det Indre gør et rigt og malerisk Indtryk ved sit smukke Renæssanceudstyr. Koret er skilt fra Midterskibet ved en rigt udskaaret Skranke i Barokstil med støbte Messingbalustre, der ogsaa adskiller Sideskibenes østl. Fag fra den øvrige Kirke. Over Fløjdøren i Hovedskibet pranger Fr. III's og hans Dronnings kronede Navnetræk samt Danmarks og Norges Vaabner, over den nordre Sidedør Kirkens Værnehelgen Skt. Olaf, over den søndre Stadens Vaaben. Paa en Bjælke over Korgitret et stort middelalderligt Krucifiks. Bag paa Korsranken over Døren hænger et Riffelmaleri, forestillende fra venstre Side Korsfæstelsen, fra højre Opstandelsen. Korets østre Væg optages for en stor Del af den mægtige, rigt udskaarne og forgyldte Altertavle, udgaaet fra Billedskærer Lorents Jørgensens Værksted i Holbæk 1662—65 (dat. 1664) og prydet med Relieffer fremstillende Christi Hist. fra Fødslen til Himmelfarten. Paa begge Sider af den hænger to smaa, i Alabast smukt udførte Alterskabe med Relieffer af de hellige tre Kongers Tilbedelse og Korsfæstelsen (fra c. 1560), skænk. til Kirken af Herluf Trolle (se „Fra Ark. og Mus.“ III). Den udskaarne, malede og forgyldte Prædikestol fra 1567 skyldes Jesper Snedker fra Kronborg, men er „forbedret“ i Bruskarokkens Tid, da den bl. a. fik en stor Lydhimmel; paa Toppen Christus med Opstandelsens Fane; Stafferingen fra 1736. Lige overfor hænger en Mindetavle over Herluf Trolle og Birgitte Gøye som Stiftere af et Legat for Helsingørs Skole, prydet med Karyatider og deres Vaabner („Fra Ark. og Mus.“ III). Den af Messing støbte smukke Døbefont, hvis profilerede Fod hviler paa Løver, staar i vestre Ende af søndre Sideskib og er ifl. Indskriften skænk. 1579 af Frantz Lauritzen og hans Hustru Bente Povelsdatter (opm. i „Føren. af 3. Decbr.“, 3. Bd.). Den er omgivet af en prægtig, i Barokstil udsk. forgyldt Skranke med Messingsøjler og fritst. Figurer, fra 1655, i samme Stil som Korgitret; Stafferingen (fornyet 1899) stammer fra 1656. Stoleværket er gennemgaaende nyt; flere gl. Endestykker med Navne og Bomærker er dog bevarede; paa de østl. Stader i Midtergangen er udsk. Rigsvaabnet, Lensmanden Herl. Trolle og Birg. Gøyes Vaabner samt Stadens Mærke (se „Tegn. af æld. n. Arkit.“ V. Saml. 4. R. Bl. 5-6). I nordre Sideskib en gl. Fane fra Chr. IV's Tid. I Kirken er der talrige, delvis stærkt slidte Ligsten samt flg. Epitafier, næsten alle med Malerier af de afdøde: I Midtskibet 1) Raadmd. og Tolder David Hansen, † 1599, hans to Hustruer og Børn; 2) Borgniester Fr. Leiel, † 1601, hans 2 Hustruer og Børn; 3) Toldskriver Hans Meier, † 1602, og Hustru, alle i nærbeslægtede Højrenæssancerammer; 4) Fyrforvalter Jens Pedersen Grove, † 1639, hans to Hustruer og Børn, opsat 1640; 5) Tolder og Borgm. Lars Christiansen Rhode og Hustru, opsat 1650; 6) Raadmændene Rasm. Regelsen, † 1662, David Melvin og Hustru; 7) Amtsforsvalter Hans Rostgaard, † 1684, og hans to Hustruer. I nordre Sideskib: 8) Raadmd. Jørgen v. Weelen, † 1668, og Hustru, begge i Sandstensrammer og med Malerier af Henrik Ditmar. Desuden er i Kirken 9 oliemal. Helfigursbill. af Præsterne fra Peder Rasmussen Lange, † 1646, til Peder Ørslev, † 1748 (se Lund, Danske mal. Portr. IX). Kirken ejer nogle meget smukke vasa sacra, nemlig to Sølvalterbægre fra 1650 og 1680, det sidste skænk. af Joh. Kierurt og Ingeborg Clausdatter Busch; en Sølvoblatæske, skænk. 1680 af Rektor Braem,

og en Sølvkande, skænk. 1680 af „det store Borger-Compagni“. I Tagrytteren er der en lille Klokke fra c. 1350. — En Altertavle med Fremstillinger af den hl. Ninians Hist. fra det c. 1510 stift. Skt. Andreas og Ninians Alter opbevares i Nationalmuseet.

Ved Kirken er ansat en Sognepræst og en residerende Kapellan. Den ejer en Embedsbolig for Sognepræster (købt 1904 for 25,000 Kr.). Kirkens Pengemidler var i 1919 117,358 Kr., hvorpaa dog var en Gæld paa 20,176 Kr., som skal afdrages.

Skt. Marie Kirke og det hosliggende Hospital udgjorde forud det ansete Karmeliterkloster^{*)}, der var helliget vor Frue, og som blev anlagt 1430 (se S. 36). Allerede $\frac{22}{3}$ 1450 nedbrændte Klosteret, hvorefter der udgik Kongebrev af $\frac{24}{5}$ om Indsamling til dets Opførelse. Kirken og Klosteromgangen genopførtes navnlig ved den senere Rigshovmester Poul Laxmands Hjælp, hvorfor ogsaa Munkene i taknemlig Erindring smykkede en af Hvalvingsrosetterne i Kapitelsalen med hans Vaabenmærke, udhugget i Sandsten. Poul Laxmand blev, efter at han var blevet ombragt 1502, begravet i Kirken; ogsaa Chr. II's Frille Dyveke har sikkert fundet sit sidste Hvilested her; men disse to Gravsteder kan ikke længere paavises^{**}). Efter Reformationen 1536 laa Klosterkirken i nogen Tid øde (1573 gav endog Kongen Befaling til, at den skulde nedrives), indtil Fr. II 1576^{***}) lod den indvie til Brug for de mange Tyskere og Nederlændere, der boede i Helsingør. Kirken fik da Navn af den tyske Kirke, og den bærer i sine Mindetavler og Ligsten mange Vidnesbyrd om sin tyske Menighed. Nu er den atter forlængst en dansk Kirke^{****}). Kirken og Klosteret (om hvilket nærmere ndfr.), var efterhaanden blevet meget forfaldne, men restaureredes 1900—7 under Ledelse af H. B. Storck.

Kirken, der danner den søndre Fløj af Klosteret, er en anselig, c. 44 m lang treskibet Bygning med Tagrytter og et lille tresidet Trappetaarn i V. og er opf. i højgotisk Stil — antagelig kort efter Branden 1450 — af røde Munkesten. Oprindl. synes alle 3 Skibe som nu at have været samlede under eet Tag, men allerede i Slutn. af 16. Aarh. har Sideskibene dog haft deres selvstændige Tage, som de bevarede til den sidste Restauration. Foruden nogle Døre ind til Klosteret har Kirken kun een Indgangsdør mod V., rundbuet i spidsbuet Spejl. Nordsiden, der nu dækkes af Klosterets Omgang, havde opr. ingen Vinduer; i søndre Sideskib, hvis Mure har Rudemønstre af hardbrændte Sten, findes derimod 8 spidsbuede Vinduer med rigt profilerede Karme, og desuden belyses Kirken af 3 og 3 Vinduer i begge Gavle, af hvilke Østvinduet er 11,5 m højt. Gavlene

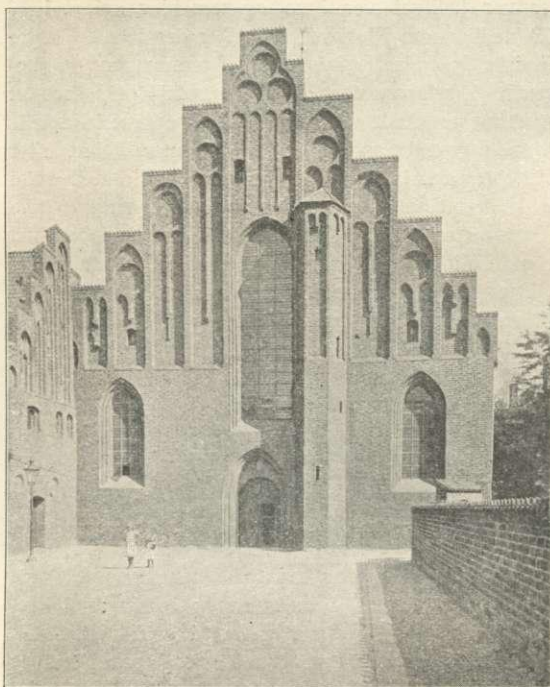
*) At Mariekirken og det tilstødende Hospital er Karmeliterklosteret, og ikke som tidligere antaget Sortebrødrekløsteret, er blevet godtgjort af Dr. Henry Petersen (Aarb. f. nord. Oldk., 1879, p. 65 ff.). Fejlen stammer væsentlig fra, at man har holdt sig til Chr. III's første Gavebrev af 1536 og overset det af Kongen udstedte Gavebrev af 1541, hvorved han bortgiver Vor Frue Kloster (af Hofman uri tig kaldet Graabrødrekløster) for deraf at indrette et Hospital, da det forrige (Sortebrødrekløsteret) var for lille. Se ogsaa C. Neergaards Artikler i Ki. kehist. Saml., 3. R., VI, p. 601, og 4. R., I, p. 57.

***) Poul Laxmands Ligsten er nu forsvunden; men endnu for 250 Aar siden fandtes den i Kirken (Resen, Atlas II, 419); ved 1720 var den vist allerede fjernet. At Dyveke blev begravet i Helsingørs Klosterkirke, fortælles af Huitfeldt, og herefter er det optaget i Pontoppidan, D. Atia. II, 286, og Marmora Danica I, 133; men om Huitfeldt har ment Karmeliterkirken, er uog ikke afgjort. En stedlig Overlevering, at Dyvekes Grav har været et Sted i Klosteromgangen, i det nuv. Hospital, har ingen Hjemmel; en Undersøgelse, der foretoges ved 1840, gav intet Udbytte. Se Henry Petersens ovenfor nævnte Artikel.

****) Se Ny Kirkehist. Sam., III, p. 163.

*****) Fra 1730'erne holdtes der undertiden dansk Gudstjeneste ved Aftensang, fra 1770'erne prædikedes der ogsaa dansk ved Højmesse, fra 1800 prædikedes der hver anden Søndag vekselvis tysk og dansk; ved kgl. Reskr. af $\frac{1}{9}$ 1819 og $\frac{29}{5}$ 1840 forordnedes der tysk Prædiken hver 4. Søndag, og ved Resol. af $\frac{20}{7}$ 1851 ophørte helt tysk Gudstjeneste.

har Kamtakker og en noget forskellig Blindingsdekoration. I det helt overhvalvede Indre forbindes Sideskibene med det høje, slanke Midtskib ved 8 spidsbuede Arkader, der bæres af firkantede Piller med affasede Hjørner, men for øvrigt mere eller mindre leddelte, eftersom Arkadernes Profilering er ført ned paa dem. Højkirkens Mure, paa hvilke mod S. Aarst. 1648 i Jærnankre minder om en Hovedstandsættelse, har under næsten alle Fag store, spidsbuede Blindinger, hvori mindre, fladbuede i spidsbuet Spejl, der, saalænge Kirken havde 3 Tage, fungerede som Vinduer, men nu er tilmurede. Under den vestre Højkirkehvelving mangler den fladbuede Blinding, og der ses her Uregelmæssigheder i Murværket, som vel tyder paa en kortvarig Arbejdsstandsning. Ogsaa Øst- og Vestmuren har indvendig en ret ensartet Blindingsdekoration.

Skt. Marie Kirkes østre Gavl.

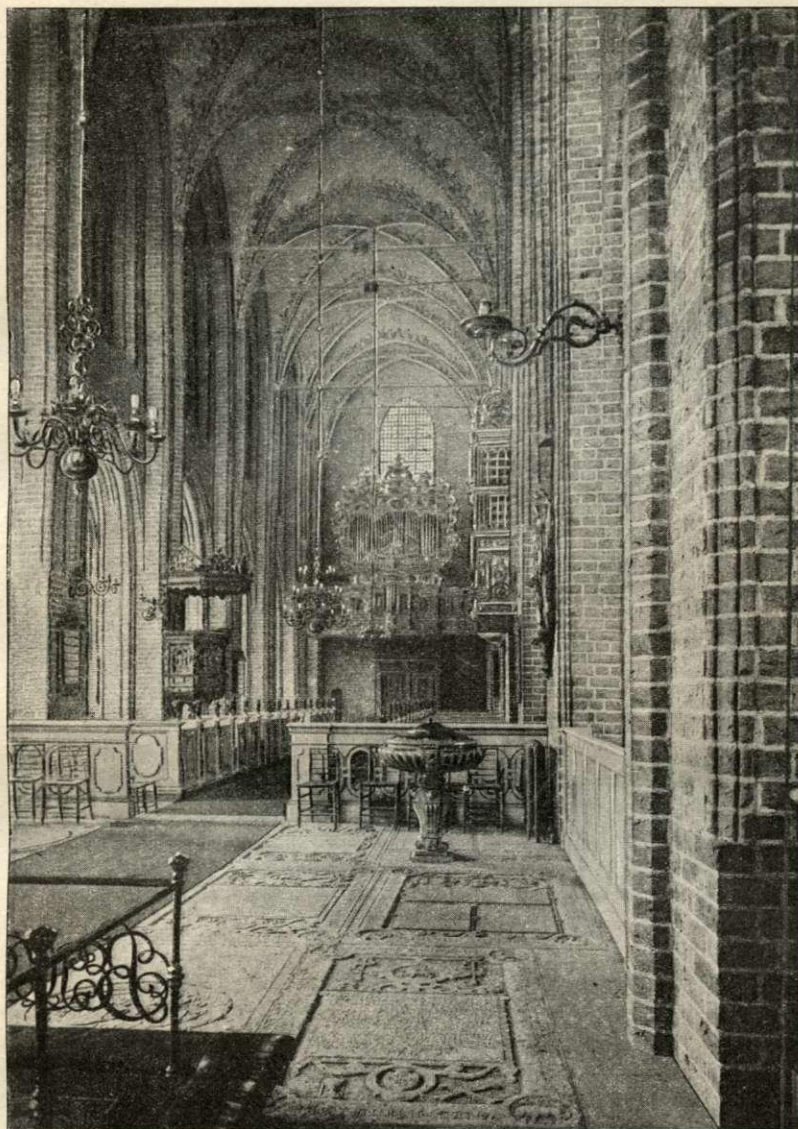
Ved Restaureringen blev Vestgavlen, der havde faaet afvalmet Tag, genopført, den 1780 vedtagne Tagrytter rejstes paany, og indvendig afbankedes Hvidtekalken, saa at Murværket nu staar rødt. Der fremkom under Arbejdet en Række Kalkmalerier fra Slutn. af 15. Aarh., som restaureredes af Mads Henrichsen. I Højkirkens Østhvælv. er malet den Korsfæstede mellem Laxmands- og Brahevaabenet (Poul Laxmands

fædr. og mødr.) og Indskriften frater godekyn, men ellers er Udsmykningen her af ren ornamental Art: Bladværk og Karvesnitsrosetter. Søndre Sideskibs Hvælv. har derimod Billeder af Christi Liv begyndende med Bebudelsen, de hl. Trekonger, Hyrderne og Flugten til Ægypten, hvorfra Fremstillingen, som vanlig gaar over til Lidelseshistorien, der afsluttes med Korsfæstelsen. I de østl. Hvælvingsfag jævnsides med de religiøse Billeder store dekorative Blomster, hvori Engle med Skriftbaand, samt et borgerligt Vaabenskjold med Underskriften Hans Pothorst (Opmaal. af Kirke og Kloster i „Studierejser af Kunstakad. Elever“ IV og „Tegn. af ældre n. Arkit.“ VI S. 1. R.).

Altartavlen, fra 1637, er prydet med Statuer af de 4 store Profeter og Christus med Sejrsfanen, alt af Træ, malet og forgyldt. Alterbilledet, Marie Bebudelse, er moderne (J. L. G. Lund); det oprindl. Alterbill. (Chr. i Getsemane) hænger i nordre Sideskib. Paa Alterbordet to prægtige Messinglysestager fra 1643. Præ-

teretavlen, fra 1637, er prydet med Statuer af de 4 store Profeter og Christus med Sejrsfanen, alt af Træ, malet og forgyldt. Alterbilledet, Marie Bebudelse, er moderne (J. L. G. Lund); det oprindl. Alterbill. (Chr. i Getsemane) hænger i nordre Sideskib. Paa Alterbordet to prægtige Messinglysestager fra 1643. Præ-

dikestolen, fra 1597, bærer det danske Kongevaaben, Chr. IV's Navnetr. og Relieffer af Evangelisterne. Stoleværket er fra Beg. af 18. Aarh. Af de mange

Skt. Marie Kirkes Indre.

Pulpiturer, der før Restaureringen fyldte Arkaderne, er nu kun bevaret to, af hvilke Kongepulpitoret med Fr. III's og Sophie Amalies Navnetr. Tre Malmlysekroner. Overordentlig rig Orgelfaçade med Chr. IV's Navnetr.; paa Bryst-

ningen Malerier af musicerende Kvinder i Tidsdragt. Kirken er overmaade rig paa Ligsten, af hvilke nævnes Stenen over Nicolaus Olavi Consul (∴ Raadmand), † 1448, og Hustru Dorothea, Kirkens eneste Ligsten fra Middelalderen, samt en Sten over kgl. Majs. Fodermarskalk Peder Pedersen, „ihjelskudt af sin Uven uden for Helsingør“ 1616. Flg. Epitafier med Portr. af de afdøde nævnes: 1) Bøsseimester Andr. Møller, † 1629, hans Søn, Chirurgus i Kbhvn. Blasius M., deres Hustruer og Børn, opsat 1637; 2) Brøndmester Hans Reimann, Ananias Krause og deres Hustru, opsat 1638; 3) Henrik Homeister, † 1650, og Hustru, opsat 1623; 4) Hugo Lutiens, † 1589, med Hustru og Børn, opsat 1634. Desuden findes en lille i Messing støbt Tavle over Stykke- og Klokketøber Hans Kemmer, † 1636, samt i alt 14, for største Delen Helfigursbill. af Kirkens Præster fra Hermann Malthani, † 1583, til Jes Bjørnsen, † 1786, og af Kapellan Poul Richardus, † 1677, de 5 ældste dog først malede i 1740'erne af C. Kegelhof (Keilhau). (Se Lund, D. mal. Portr. IX). Kirken har før ejet nogle meget mærkelige vasa sacra: en Sølvkande med Emaill, en Sølvdisk med Emaill og Aarst. 1333, og en ligeledes emaiill. Kalk, alle vistnok af fransk Arbejde; disse Sager, der overrakktes Fr. II af Ditmarskerne 1559 og skænkedes Kirken af Dronn. Sophie, er efterhaanden afleverede dels til Kunstkamret, dels til Nationalmuseet (se F. Kaas: Bidr. til Helsingør Bys Hist., I, 1909: Indskr. fra Karmeliterkl.s Kirke). Sst. opbevares ogsaa en gl. Altertavle fra Kirken med Chr. II's og Dronn. Elisabeths Billeder (F. Beckett, Altertavler, p. 147).*)

Ved Kirken er ansat en Sognepræst, der tillige er Præst ved Helsingørs alm. Hospital. Til Kirken hører en Embedsbolig for Sognepræsten. Dens Pengemidler udgjorde i 1917 53,186 Kr., dens Gæld 19,255 Kr.

Romersk-Katolikkerne, der har afholdt periodisk Gudstjeneste i Byen siden 1894, har et **Skt. Mariæ Kapel** i et Hus i Nygade, indviet ²¹/₄ 1907.

Den fælles **Kirkegaard** (ogsaa benyttet af Katolikkerne), i den vestl. Ende af Byen, henved 8 ha, nævnes allerede paa Chr. IV's Tid og er i Tidens Løb betydeligt udvidet, sidst 1912 (en mindre Udvidelse foretoges 1919 til Begravelsesplads for alle de franske Soldater og Officerer, c. 40, som er døde under deres Ophold her i Landet paa Hjemrejsen fra tysk Fangenskab). Paa Kirkegaarden er et Monument med Figurer i Hautrelief (af H. Freund, fra 1839) over Kommandant paa Kronborg Friedr. Ernst Joh. Ohlrogge og et Monument over Soldater, der saaredes ved Dybbøl 1864 og døde paa Kronborg Lasaret. Af andre, der er begr. her, nævnes Færgemand Lars Bache († 1809, Mindesten opsat 1908), Marinemaler A. C. Riis-Carstensen († 1906, Monum. af S. Sinding), Prof. A. F. M. v. Mehren († 1907) og Generaldirektør I. V. Tegner († 1909).

Raad- og Arresthuset, Stengade, er opf. 1854—55 efter Tegn. af J. H. B. Seidelin med Taarn og fremspringende Gavl og indeholder, foruden en stor, smagfuld Byraads- og Festsal, samtlige kommunale Kontorer. Arresthuset har Pl. til 14 Arrestanter. Bygningen har kostet c. 100,000 Kr. Der findes Portrætter af flere af Byen fortjente Mænd, saaledes Borgmester Bertel Bjørnsen († 1820), Raadmd. Chr. Rogert († 1850), Borgm. Jacob Baden Olrik († 1875) og Borgm., fh. Overdommer Ph. Rosenstand († 1912). Over Porten sidder to runde Stentavler med Fr. II's og Dronn. Sophies Vaabner, der sad paa en lign. Plads i det ældre Raadhus og skyldes Fr. II's Stenhugger Gert v. Groningen.

*) Op til Mariekirkens søndre Langside støder som en Rest af en Kirkegaard en lille Stump Have, der kaldes Skt. Johannes' Kirkegaard. Navnet har dog intet med Apostlen at gøre, men hidrører ifl. Nottits i den gl. Kirkebog fra, at den første, som jordedes her ¹⁶/₈ 1654, hed Johan, Mogens Possementmagers Søn.

I Forbindelse med Raad- og Arresthuset, men med Façade mod Slagtertorvet er i 1907 opf. et **Tinghus** for c. 58,000 Kr. (Arkt. Gnudtzmann) med Retslokaler og Politistation. Ved Retsplejelovens Ikrafttræden fra 1/10 1919 vil Stueetagen ventelig blive anvendt til Politistation og Kontorlokaler for Politimesteren for Hel-

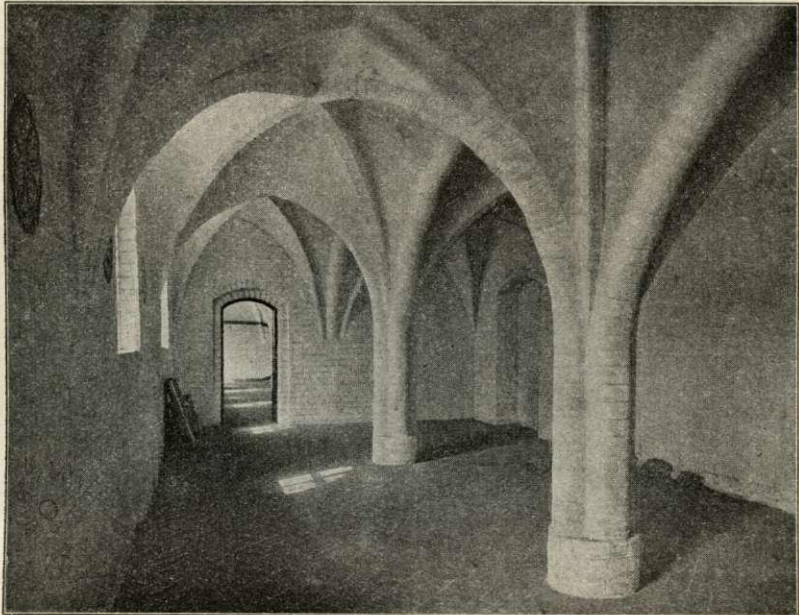

Stengade med Raadhuset.

singør Kbst. m. m. (medens 1. Etage vil blive anvendt som hidtil). Til Dommeren i Helsingør Kbst. m. m. tænkes der indrettet Kontorlokaler i en egen Bygning, som skal opføres ved Siden af Tinghuset.

Det kommunale Skolevæsen bestaar siden 1910 af Folkeskolen og den højere Almenskole. **Folkeskolen**, hvori Undervisn. er fælles for Dreng og

Piger, har 5 Skolebygn. i Lundegade og Marienlyst Allé, opf. hhv. 1886, 1886, 1898, 1901 (Arkt. Gnudtzmann) og 1918 (Holsøe) med tils. 24 Klassevær. foruden Lokaler til Samlinger, Kontorer m. m.; den havde $\frac{1}{1}$ 1919 1 Skoleinspektør, 1 Overlærer, 25 Lærere og 28 Lærerinder samt c. 1800 Elever. Den **højere Almenskole** er fremgaaet af den Realskole, som Kommunen oprettede, efter at den kgl. lærde Skole var nedlagt 1838, og som 1883 omdann. til Latin- og Realskole; den bestaar af en Mellemskole med Realklasser og et Gymnasium og havde $\frac{1}{1}$ 1919 1 Rektor og 19 Adjunker samt 178 Elever. Dens nuv. Bygn. er opf. 1897 paa Kongevejen (Arkt. Gnudtzmann) og udvidet 1914 (Holsøe) og indeholder, foruden

Rum i Klosterets Vestfløj.

to Gymnastiksale, 19 Klassevær. med fysisk og naturhist. Demonstrationslokale, Haandarbejdslok., Kontor m. m. (en Tilbygning, Arkt. Holsøe, paatænkes). (L. Heuer, H.s Latinsk.s Hist., Sk. Progr. 1897). — **Teknisk Skole**, Søndre Strandvej, er opr. 1884 ved Sammenslutn. af den 1825 oprettede Søndagsskole og den 1872 af Industriforeningen oprettede Aftenskole; den har 25 Lærere foruden Forstanderen og c. 450 Elever; den nuv. Bygn. er „Det kgl. privilegerede Skydeselskabs“ Ejendom, der købtes 1901 og omdann. til Skolebrug (Gnudtzmann). — En Handelsskole er opr. 1894. — Desuden er der to eksamensberettigede private Realskoler (hhv. 169 og 92 El.) og en katolsk Skole (opr. 1901, c. 40 El.).

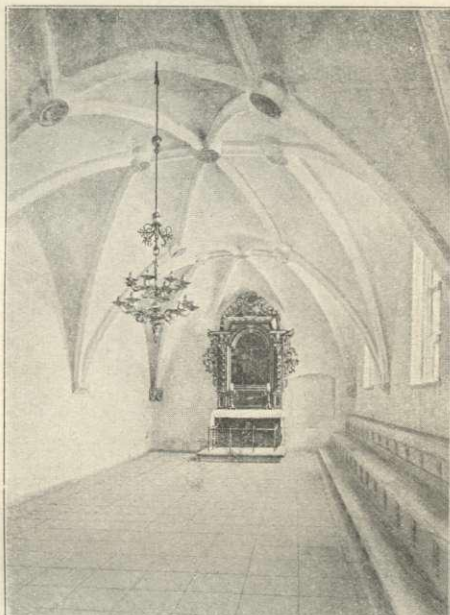
Helsingørs Almindelige Hospital har til Huse i det fhv. Karmeliterkloster, der i Hovedsagen endnu staar, som da Munkene forlod det, og saaledes som et af de meget faa fuldstændig bevarede danske Klostre er af stor bygningshist. Værd. I Planen er det formet over den sædvanl. Klostertype, med

4 under omtr. rette Vinkler sammenstødende Fløje, af hvilke Mariekirken udgør den sydl. De tre andre, 2 Stokv. høje Fløje er ligesom Kirken opf. i Spidsbuestil af røde Munkesten i Munkeskifte paa et Fundament af raa Granitsten og har Tandsnikskifte foroven samt kamtakkede, blindingsprydede Gavle; Vinduerne er spids- eller fladbuede. Medens Rummene i øverste Stokv. har fladt Loft (kun i Østfløjens sydøstre Parti er der 3 Fag Krydshvælvinger, med rige Kalkmalerier), er de overalt i underste Stokv. undt. i Nordfløjen dækkede af Hvælvinger. I Vestfløjen findes saaledes Krydshvælvinger baarne i Midten af Piller. Østfløjen indeholder et stort Rum med 4 Fag Stjernehvælvinger, hvis smukt profilerede Ribber i Skæringspunkterne har Slutsten af Sandsten, prydede bl. a. med 4 adelige Vaabenmærker, deribl. Poul Laxmands og Borgmester i Helsingør Peder Hansen Lilliefelds (adl. 1476). Dette Rum var i Klostertiden Kapitelsalen; umiddelbart S. op til den laa et andet hvælv. Rum og over dette Bogsalen. Munkenes fælles Spisesal (Refektoriet) har sikkert som sædvanlig ligget i den Kirken fjerreste Fløj, Nordfløjen, og var utvivlsomt den med Kalkmalerier (den rige Mand og Lazarus) smykkede store Stue her. I samme Fløjs Østende var vistnok Køkken, Forraadsrum m. m. Munkenes Celler optog øverste Stokv.

Langs Indersiden af alle 3 Fløje strækker sig i underste Stokv. en hvælvet Klostergang, der i sin Tid dannede Korridor-Forbindelse mellem de forskell. Rum indbyrdes og med Kirken. Oprindl. har Klostergangen ogsaa strakt sig

langs Kirkens nordre Sideskib, til hvilket den stødte op med et Halvtæg, men denne sydl. Fløj er senere næsten helt nedbrudt. Klostergangen aabnede sig overalt ud mod den 26,5 × 28,5 m store Gaard, Fraterhaven, med rigt profilerede spidsbuede Arkader; disse Aabninger blev dog i nyere Tid tilmurede og forsynede med smaa Vinduer for Lysets Skyld. Klosterets Hovedindgang var vistnok i Vestfløjens Sydende. Under Østfløjen er Kælder med fladt Loft.

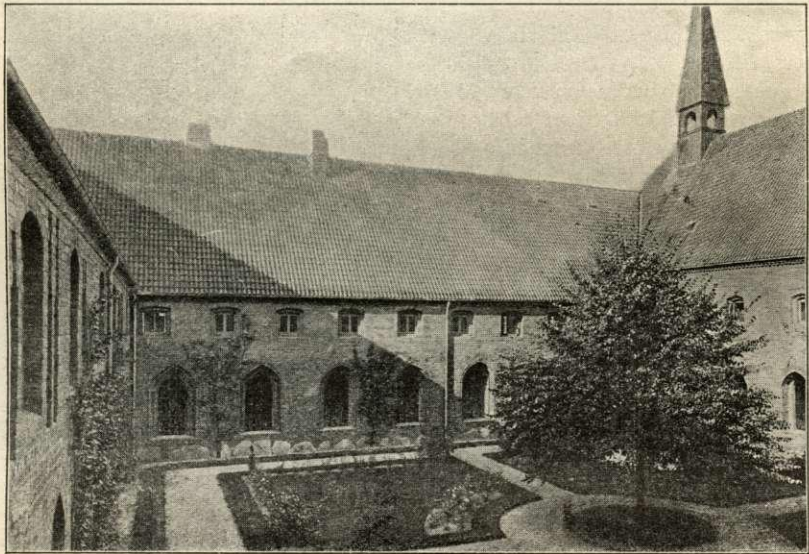
Op til Nordfløjen støder en 2 Stokv. høj Bygning med Kælder, af røde Munkesten i Munkeskifte, med fladbuede Vinduer, Tandsnikskifte foroven og smuk, blindingsprydte Kamgavl. Ogsaa et lille, fritliggende, et Stokv. højt Hus tæt Ø. for Klosterets Nordfløj, med Tandsnikskifte og fladbuede Vinduer, hidrører fra Munketiden; mod V. blev det dog i nyere Tid forlænget med et Bindingsværkparti. Dette Hus har oprindl. staaet i Klosterhaven, som strakte sig i det mindste N. og Ø. om Klosteret og var indhegnet med en lavere Teglstensmur, hvoraft betydelige Rester er bevarede om Sognepræstens Have.

Kapitelsalen i Klosterets Østfløj.

Som Klosteret staar, er det dog ikke af een Støbning og næppe heller fra Grundlæggelsestiden. De første Bygninger nedbrændte nemlig 1450. Snart efter opførtes formentlig den nuv. Nordfløj, fraregnet dog dens Klostergang, hvorimod de andre Fløje og Klostergangen vistnok hidrører fra Slutn. af det 15. Aarh., de synes væsentlig at være opførte for de betydelige Midler, Povl Laxmand skænkede Munkene; formentlig har dog ogsaa Borgmester Peder Lilliefeld og mulig andre bidraget til Opførelsen. (Kirkeh. Saml. 5. R. V p. 638; Studierejser af Kunstakad. El., IV, Pl. 1-12; Tegn. af ældre n. Architektur 6. Saml. R. I Bl. 1-20; L. Wright, Vort Ungdomskl., 1914; V. Lorenzen, Et dansk Kl. fra Middelald. Slutn., 1915).

I Tidens Løb blev Klosterbygningerne noget ændrede hist og her, hvorm bl. a. et nu forsvundet Aarst. 1726 paa Nordfløjens Nordøstside mindede. Kapitel-

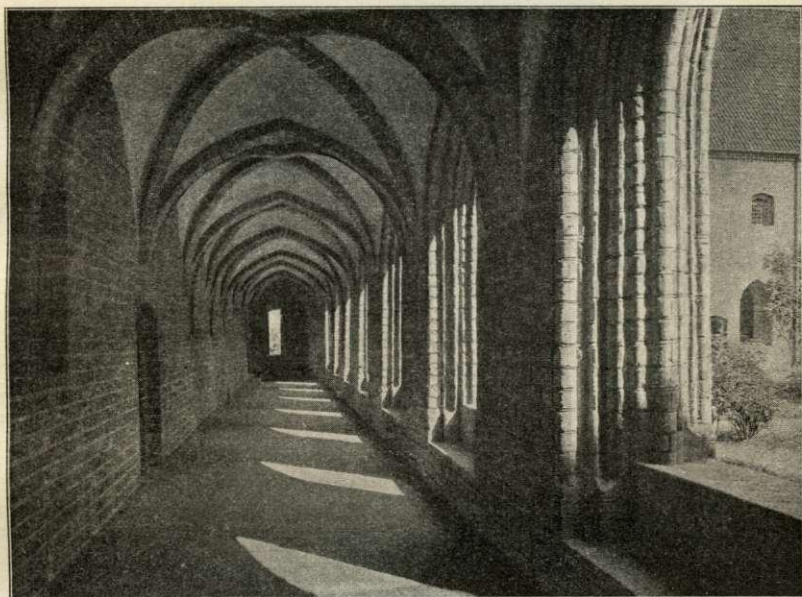
Fratergarden.

salen i Østfløjen udvidedes omkr. Aar 1800 mod Ø. med en stor Tilbygning, og selv kom den paa een Gang til at tjene som Kirke og Lemmestue, idet der i dens søndre Ende anbragtes Altertavle og Prædikestol, og den i øvrigt ved spanske Vægge afdeltes i flere smaa Beboelsesrum med en Seng i hvert. Vestfløjen, som før benyttedes af Byens Latinskole og dens Lærere (indtil 1807) og derpaa af Friskolen, brugtes senere af Søndagsskolen og teknisk Skole. I Tilbygning til Nordfløjen fik Sognepræsten ved Marie Kirke Bolig. I 1820'erne opførtes et 2 Etages Hus i Haven.

1900-07 underkastedes Klosteret, paa Statens Bekostning, en gennemgribende Restaurering (Arkt. H. B. Storck). Murene befriedes for de i nyere Tid paaførte Kalkpudslag, Klostergangens tilmurede Spidsbuer ud mod Fraterhaven aabnedes, den nordl. Fløj langs Kirkens Nordside genopførtes, og Tilbygningerne til Østfløjen og til det lille Hus i Haven fjærnedes. Flere Steder fremdroges Kalkmalerier fra sengotisk Tid. Jordsmonnet, som i Tidens Løb baade i Fraterhaven

og uden for Klosteret var vokset ikke lidt, afgravedes c. 1 m til oprindl. Højde*). Under Restaureringen og indtil 1916 boede de kvindelige Lemmer i Vestfløjens 2. Stokv. Nu staar Øst- og Vestfløjen næsten tomme. I Kapitelsalen hænger endnu Altertavlen, skænket 1660 af Laurids Mortensen Snedker (Christus paa Korset), en Indskrifttavle fra 1589 med Ritualet for Altergang m. m., samt nogle store Oliemalerier.

Det var ved Gavebrev af $\frac{14}{5}$ 1536, at Chr. III oprettede Hospitalet i Sortebrødrenes Kloster; men da dette viste sig at være for lille, gav Kongen ved Gavebrev af $\frac{10}{5}$ 1541 Byen Vor Frue Kloster til et alm. Hospital. Ved Kongers og privates Gunst og Gave blev Hosp. snart en rig Stiftelse. Saaledes henlagdes

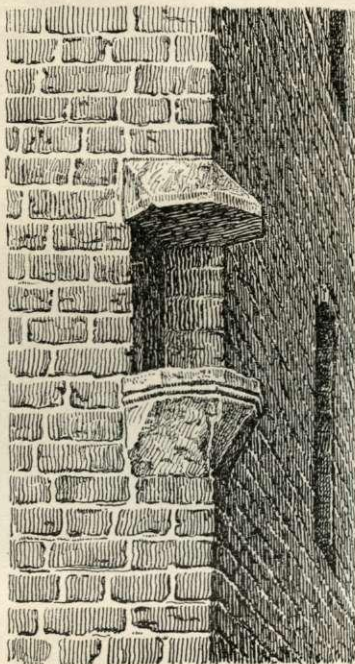

Nordre Omgang i Klosteret.

efterhaanden til det Kongetienden af Grønholt S. (1543), af Kregme, Vejby, Blistrup og Helsing S. (1560 og 1561) samt af Hveen (1546), ligesom det ogsaa fik 3 Flynderupgde (1562), et Fiskestade ved Snekkersten (1582) m. m. Sine største Indtægter havde Hosp. dog fra Skaane. I den Fund. for Hosp.s Virksomhed, som Fr. II $\frac{27}{5}$ 1573 oprettede, bestemtes det, at Kronens Rug- og Byg-

*) Til Dels skyldes dette Benyttelse af Pladsen til Gravanlæg. Fraterhaven har lige fra Klosters Omdannelse til Hospital og, som det synes, til 19. Aarh.s Beg. været Begravelsesplads for Lemmerne. Af og til indrettedes dog Grave ogsaa (ligesom i Munketiden) i Klostergangen; 1723 jordedes saaledes Hospitalsforstander Just Fohlmann og Hustru her, og endnu ligger der 2 helt udslidte Ligsten i den østre Del af Klostergangen. Pladsen uden for Klosteret ud mod Skt. Annagade var rimeligvis til ind i 18. Aarh. Kirkegaard for Mariekirken, om der end alt ved Midten af 17. Aarh. var kommet en Kirkegaard til S. for Kirken. Ligstenene siges først i 19. Aarh. at være bortførte. Ved den nys foretagne Afgravning af Jorden i Fraterhaven og uden for Klosteret fremdroges foruden adskillige Menneskeskeletter nogle Ligsten fra 16. og 17. Aarh., adskillige Smaakrucker og smaa Glasflasker, Kakler, o. n. m. Mursten m. m. (nu opbevarede i Refektoriet, hvor ogsaa en Mindetavle fra 1746 om en af Chr. VI foretagen Reparation af Mariekirken samt et stort, af Godsejer J. Hage skænket ital. Oliemaleri fra Beg. af 16. Aarh.).

tiende af over 100 skaanske Sogne skulde tilfalde Hosp.; til Gengæld skulde dette huse og underholde en Skolemester, nogle Hørere og en Del Disciple, foruden at det skulde underholde saa mange fattige, som dets Midler tillod. Da Danmark 1660 maatte afstaa sine skaanske Provinser, led derfor Hosp. et føleligt Tab, paa hvilket man dog søgte at bøde ved at tillade, at der for Eftertiden i alle danske og norske Kirker (undt. dog i de fleste københavnske) maatte om- bæres en Tavle for det (1661 og 1680); dette holdt sig til ind i 20. Aarh. Et

Stenniche paa Karmeliterhuset.

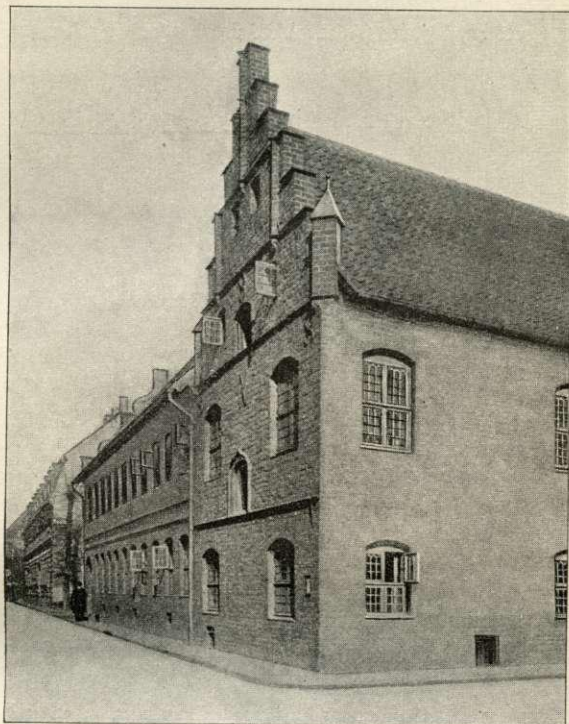
Bygn. i Vinkelform, hidrør. fra forsk. Tider. Ældst er Sydløjens østl. Del. Det var et c. 15,5 m langt Hus, opf. af Munkesten i Munkeskifte, men noget lavere end nu, med Indgangsdør fra Ø. og Gavle i Ø. og V.; paa Østgavlen ses Blinding og paa Sydøsthjørnet en Stenniche til et Helgenbillede, i øvrigt den eneste bevarede uden paa Muren i en dansk Middelalderbygn.; der har sikkert oprindl. staaet et Billede af Jfr. Marie i den. Huset maa være opf. straks efter 1516 og er det Stenus, Karmelitermunkene da fik kgl. Bevill. paa at opføre paa Klostrets Grund „sønden op til deres Kirkegaard“ til Hospital paa 8—10 Senge, „syge udlændske Skibsfolk til Ro, Lise, Hjælp og Trøst“. Fra Slutn. af Middelald. er ogsaa den underste Del af Gaardmuren i Sydløjens vestl. Del (mod N.), sikkert oprindl. Hegnsmur for Klostrets Grund. Da Munkene ved Reformationen kom i Nød, solgte de Hospitalet. Allerede før 1537 var det købt af Helsingørborgeren Asgud Mikkelsen, som 1550 afhændede det til Slotsherren paa Ørekrog, Herluf Trolle. Han lod for at have egen Bolig i Lenets Hovedstad Huset betydeligt udvide; han forlængede Hospitals-

Kongebr. fra 1621 omtaler de af Helsingørs Hosp. udsendte Terminbrødre (Almisseindsamlere). Dets nuv. Ordning og Bestyrelse grunder sig paa en Fund. af Fr. V af ¹¹/₈ 1752. I Hosp., der ikke udelukkende er bestemt for Helsingørs Indb., men er almindeligt for hele Landet, optages gamle, svagelige Mennesker over 60 Aar af begge Køn (dog ikke Tjenestefolk); de faar fri Bolig, Varme og Sygepleje samt 1 Kr. 50 Øre ugl.; der er 42 Pladser, hvoraf dog kun en mindre Del er besatte, foruden 3 Legatpl. Direktionen bestaar af Stiftamtmanden og Biskoppen over Sjæll. Stift, Inspektionen (den „residerende Direktion“) af Borgm. i Helsingør og Præsterne ved Skt. Olai og Skt. Marie Kirker; desuden er der en Forstander, som har Bolig i Klosterets nordre Fløj. Hosp.s Kapitalformue udgjorde ³¹/₁₂ 1917 148,236 Kr. Til Hosp. er der endvidere knyttet forskellige Legater til Beløb 101,600 Kr. I Stedet for Arvefæsteafgiften og Tavlepengene, som er bortfaldne, nyder Hosp. et fast aarl. Tilskud af Staten paa 4520 Kr.

Den gamle Fattiggaard, **Karmeliterhuset**, tæt SV. for Mariekirken paa Hj. af Skt. Annagade og Hestemøllestræde, er en

bygn. mod V. hen til Skt. Annagade, og denne vestl. Del af Fløjen er i to Stokv., opf. af Munkesten, men i Krydsskifte; i Forlængelsens Nordmur indbyggedes ovfr. nævnte Hegnsmur. Vinduerne er fladbuede, og den mærkelige Gavl ud mod Skt. Annagade, med en kølbuet Niche, vandrette Formstensprofiler og Gavlspir, er af udpræget nederlandsk Karakter (muligvis af Theus Rubensaat). Gennem hele øvre Stokv. strækker sig en stor Sal, hvis Vægge er smykkede med murede Halvsøjler. H. Trolle og Birg. Gøye skænkede 1561 med et Legat

paa 2000 Guldgylden Bygningen til Latin-skolen. Af Kapitalen hæver Byen endnu Renter, men den byg-fældige Ejendom blev allerede 1587 med kgl. Tilladelse solgt til den skaanske Adelsmand Peder Brahe til Krog-holm og Hustru Margr. Gøye. I 1590'erne tilbyggede de Vestfløjen langs Skt. Annagade, i to Stokv. med fladbuede Vinduer og Renæssancegavl i N. I Murankre, hvoraf dog to nu mangler, ses deres Navnetr. P. B. M. og Aarst. 159 . . 1632 blev Sydfløjens Østende (Hospitalet) forhøjet, og endelig tilbyggedes antagelig i Beg. af 18. Aarh. to lave, 1 Stokv. høje Bindingsværkslænger mod N. og Ø., saa at der fremkom en fir-

Karmeliterhuset.

fløjet Bygning omsluttende en aflang firkantet lille Gaardsplads. I 1630 solgtes Gaarden af Tage Andersen Thott til Byen, der straks indrettede den til Fattiggaard, hvilket den vedblev at være lige til 1902. Om Fattighusets Hist. vides meget lidt. Hofman (Fundat. VII p. 55) omtaler bl. a., at Bygn. under den store nord. Krig tjente som Lasaret. I Nichen, en Tid kaldet „Fandens Prædikestol“, eller paa Bygningens Mur stod der til ind i 19. Aarh. en Stenfigur, som antoges at forestille Tyge Brahe. Efter at Bygn. 1902 var nedlagt som Fattighus, stod den ubrugt og øde nogle Aar, og man tænkte paa at nedbryde den, men i yderste Øjeblik blev den reddet af en privat Komité, som tilvejebragte de fornødne Pengemidler (50,000 Kr.) til dens Istandsættelse 1908; de to gl. Fløje restaureredes, Vestgavlen rekonstrueredes, de to Bindingsværkslænger nedreves og i Stedet for opførtes en lav Hegnsmur (Arkt. H. B. Storck). Stueetagen benyttes

nu til Folkebibliotek og Læsestue, Sydløjens 1. Etage (Salen) rummer det $\frac{12}{8}$ 1912 indviede Byens **historiske Museum** (Litt. Chr. A. Jensen i Berl. Tid. $\frac{10}{8}$ 1906; „Archit.“ VIII p. 257 (V. Lorenzen) og 541 (Chr. A. Jensen); Laur. Pedersen i „Archit.“ XIV p. 213, med en noget afvigende Forklaring af Bygningshistorien; Chr. A. Jensen i Gl. d. Bygningskultur III p. 24; Laur. Pedersen, i „Fra Frdb. Amt“ 1908).

Den nye **Fattiggaard**, Fiolgade, er fra 1903 indrettet i det gl. militære Sygehus; det har Pl. til 50 Lemmer.

Øresunds og Helsingørs Sygehospital (Øresundshospitalet), Fiolgade, er bygget af Staten (Arkt. J. B. J. Magens) og traadte i Virksomhed $\frac{1}{3}$ 1796.

Helsingør Statsbanegaard.

Efter Øresundstoldens Ophævelse blev det af Staten overdraget til Helsingør Komm. ifl. den Regeringen ved Tillægsbevillingslov af $\frac{31}{3}$ 1858 dertil givne Bemyndigelse. Det modtager syge fra Helsingør Komm. og fra forbisejlende Skibe og syge, der ifl. gældende Love skal modtages, uanset hvor de har Bopæl; udenbys Patienter kan dog ogsaa modtages. Paa selve Hosp. er beregnet Pl. for 30 kvindl. og 17 mandl. og paa Epidemiafd. (opf. 1847) Pl. for i alt 60 Patienter. Det staar under Byraadet og bestyres af et Udvalg.

Garnisonssygehuset, N. for Byen, er opf. 1889 (Arkt. F. Hansen) og har kostet c. 103,700 Kr. Kommunen faar af Staten i aarl. Godtgørelse 6446 Kr. Det har 67 Senge.

Kommunens **Alderdoms hjem**, indrettet i Ejend. „Hammershøj“ paa J. L. Tvedesvej, toges i Brug $\frac{30}{3}$ 1915 og har Pl. til 30 alderdomsunderst. Personer. En Bygn. med c. 28 l Vær. Lejligh. (med Kammer, Køkken og Forstue) agtes opf. paa Alderdomshj.s Grund; Lejlighederne tænkes udlejede til gamle, fortinsvis alderdomsunderst. Personer.

Andre milde Stiftelser: **Eckardts Stiftelse**, Bjærgegade, Fund. kgl. stadf.

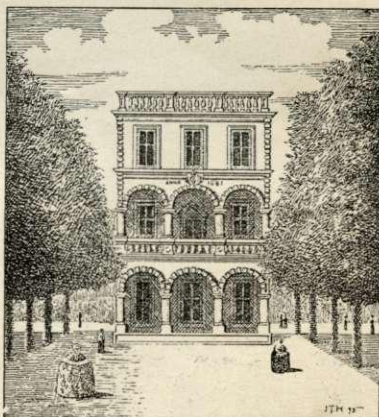
¹⁸/₁₂ 1837, skyldes væsentlig Enke efter Købmd. i Helsingør C. F. Eckardt, idet hun efter sin Mands Ønske skænkede sin Ejendom til Bolig for trængende Enker og ugifte Døtre af Borger-, men især af Købmandsstanden i Byen; senere er Stiftelsen blevet udvidet ved Gaver fra private baade i Ejendom, i Lundegade, og i Penge; Stiftelsen har 22 Pladser. — **Haandværkersangforeningens Stiftelse**, Lundegade, grundl. af et Fond, som Haandværkersangforen. har tilvejebragt (Fund. kgl. stadf. ⁹/₀ 1869), er opf. 1866, udvidet 1888 og har for Tiden 16 to og et Værelses Lejligh., hvor værdige trængende Haandværkere dels bor frit, dels for en maadeholden Leje. — Et **Asyl**, Stengade, er opr. 1843 og har Plads til c. 100 Børn. — *Prinsesse Ingeborgs Welanderhjem*, i en Villa paa Stubbedamsvej, indviedes ²/₁₂ 1918 og har Pl. for 30 Patienter (spæde syfilitiske Børn). — Desuden er der flere veldædige Kvindestiftelser m. m.

Byens Vandforsyning skete tidl. fra de S. for Byen ligg. Damme; den undergik vel en betydelig Forbedring i 1866 ved Anbringelse af Filtreapparater og Jærnrør i Stedet for Trærør til Ledningerne, hvorved Vandet kunde føres op i Etagerne. Men der afgaves kun Vand til Interessenterne, de andre Grundejere maatte anlægge Brønde. Efter at have overtaget det gamle anlagde da Kommunen i 1895 efter Stadsingeniør Jochimsens Plan et nyt **Vandværk** paa Grønnehave, der flere Gange er udvidet.

— **Gasværket**, mod N. i Byen, er anl. 1854 og ejes af det danske Gaskompagni, som ifl. fornyet Kontrakt 1897 har Eneret for 25 Aar til at forsyne Byen med Gas mod en fast aarl. Afgift samt en Afgift, der staar i Forhold til den producerede Mængde. — Det kommunale **Elektricitetsværk**, J. L. Tvedesvej, er opf. 1911 (Ingeniør Spangenberg). — Det offentl. **Slagtehus**, Gl. Strandvej, med Kontrolstation og Køleanlæg, er opf. 1913—14 for c. 150,000 Kr.; det er anl. paa den af Kommunen købte „Madelungske Gaard“ („Archit.“ ⁸/₁ 1916).

Byen har to Banegaarde: **Statsbanegaarden**, ved Havnen, opf. 1889—91 i dansk-holl. Renæssancestil efter Tegn. af Chr. Holsøe og H. Wenck, en af Landets anseligste; navnlig gør Forhallen, der gaar gennem to Stokv., et rigt Indtryk med sin Dobbelttrappe, som fører op til Peronen, og sit kassetterede Træløft med Farver og Forgyltning; i 1. Etages Højde er der et omløbende Galleri. **Grønnehave Station**, paa Grønnehave, paa Helsingør—Hornbækbanen, er opf. 1906. — I Forbindelse med Statsbanegaarden er opf. **Posthuset** og **Telegrafstationen** (Arkt. Holsøe). — Den stilfulde **Toldkammerbygning** (Arkt. J. D. Herholdt) er opf., da den tidligere Bygning blev eksproprieret ved Baneanlægget.

Af andre Bygninger nævnes **Industriforeningen**, Stengade, opf. 1891 af den 1872 stift. Forening. **Frimurerlogen**, Lundegade, opf. 1866—67 (Arkt. V. Klein). **Missionshuset Bethesda**, J. L. Tvedesvej, opf. 1902 (Arkt. M. C. Christensen) med Lokaler for K. F. U. K. **K. F. U. M. Ungdomshjem** („Borgen“), Kongensgade, opf. 1902 (Arkt. J. J. Kofoed). I Groskenstræde ligger et ældre Teater

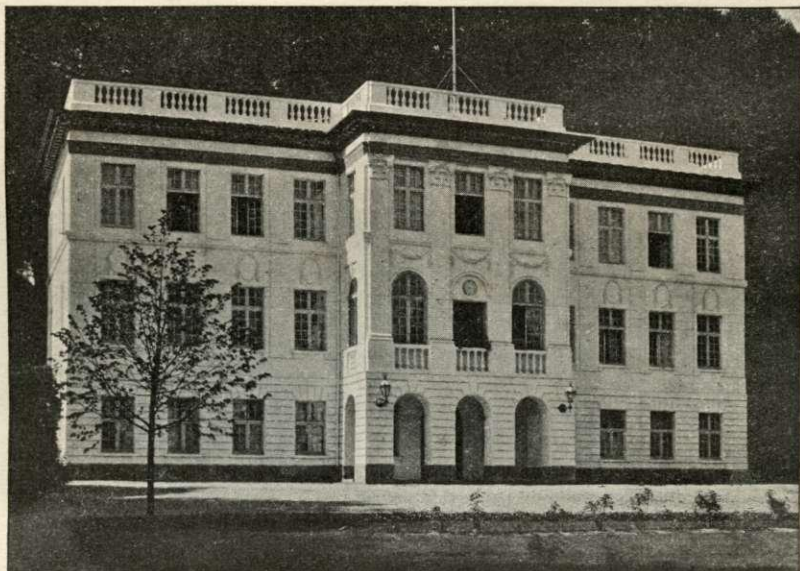

Lundehave.

(Efter et af H. H. Egeberg c. 1750 malet Billede, der findes paa Nationalmuseet.)

(i privat Eje). En kommunal Søbadeanstalt, Grønnehave, er aabnet 1915. — Af Foreninger nævnes, foruden de omtalte, to Handelsforeninger, stift. 1861 og 1905, samt et kgl. privil. Skydeselskab, som ejer en anseelig Bygning i Stengade 46, se p. 20; det er vistnok stift. 1764 og fik kgl. Konf. $\frac{5}{12}$ 1766; det benytter Splitflag, og samtlige Konger har været Medlemmer lige siden 1766.

Marienlyst Slot, N. f. Byen, ligger, hvor det tidligere Graabrødrekloster laa. Her opførte Fr. II i 1580'erne et Lystslot i *Lundehave**), en ejendommelig treetages Renaissancebygning, vistnok efter Tegn. af den ældre Hans Stenwinkel. Den rejstes ved Foden af Strandskrænten og havde foran sine to nederste Etager Altaner med

Marienlyst Slot.

aabne søjlebarne Arkader, et Motiv af ital. Oprindelse; fra Beg. var Taget vistnok fladt, som det vedblev at være efter en Istandsættelse 1681 (Danske Saml. V p. 179; F. R. Friis, Saml. til dsk. Bygn.hist. p. 346 flg.). Fr. II's Havemur er endnu bevaret om den nuv. Slotspark, og Lysthusets Mure er indbyggede i Midtpartiet af Slottet. Sin nuv. Skikkelse fik det c. 1761, efter at Grev A. G. Moltke havde erhvervet det. Det opførtes da efter Tegn. af N. H. Jardin i fransk nyklassisk Stil med

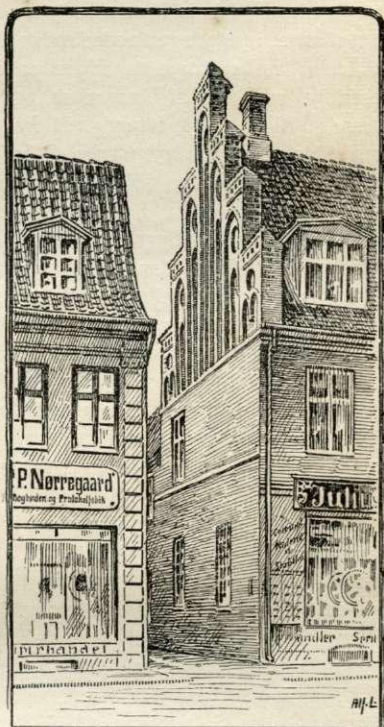
*) Graabrødrekl. nedreves formentlig midt i 16. Aarh. eller lidt senere. Nær dets Sted laa i Slutn. af 16. Aarh. og sen. *Lundegaard* (1572 befalede Kongen Husene i Lundegaard istandsatte), og Lystslottet anlagdes i den lige N. for værende Have, *Lundehave*, og kaldtes: Kgl. Maj.s Lysthus i Lundehaven. 1576 Akkord med Hans Paaske om at afbryde det gl. Stenhus i Lundehaven (fra Graabrødrekl.?), 1587 var største Delen af Slottets Murværk færdigt; 1588 paabød Kongen Opf. af en Badstue ved Siden af. I en Synsforr. fra 1600 nævnes i Slottet bl. a.: Kongens Kammer, Dronn. Kammer, Rustkammeret; i Lundegaarden Staldmesterens Kammer, Sengekammerset, Kromandens Hus og Jagtjunkerens Kammer. 1586 fik Hans Conrad Bevill. som Kromand i Lundegaarden. 1654 siges Slottet at indeholde „kostelige udstafferede Gemakker“ og ved det at være „en kostelig og kunstig Fontæne med andet mere besønderligt at se“. Lundegaarden var Kongens Staldgaard; efter Tegn. i Braunius: *Theatrum urbiurni* og i Resens Atlas bestod den af 2 sammenbygg. Fløje i N. og V.; S. op til Nordfløjens Østmur var en lille Tilbygning. 1654 siges Gaarden at være „K. M. Stald, udi hvilken mange skønne Heste pleje at holdes og paa den hos beskikkede Ridebane at exerceres, berides og afrettes“.

hvidpudsede Mure, pilastersmykket Midparti og Guirlandemed. over Salsvinduerne (opm. i Ældre n. Arch. Saml. 4. R. III, Tekst af Fr. Schjøtt). Chr. VII erhvervede det til Juliane Marie, som gav det sit nuv. Navn. Fr. VII tænkte paa at indrette det til Invalidehotel, men da Planen opgaves, blev det 1857 købt af Helsingør Komm., som 1859 udlejede det til det 1858 stift. A/S *Marienlyst Søbadeanstalt*. I 1860—61 opførtes det ældste, nordl. Badehotel (Arkt. Chr. Holsøe), 1882 kom der to nye til, og efter at Kommunen havde solgt Jorden langs Stranden, der hørte til Slottet, opførtes 1899 det store Kurhotel (Arkt. R. Bergmann), hvortil kom en hel lille, senere stadig udvidet. Villaby til Bolig for Badegæsterne. I Slotshaven (se „Archit.“ 20/10 og 27/10 1917) findes, foruden smukke Jardinske Vaser, den saakaldte „Hamlets Grav“, nævnt første Gang 1846 (1818 nævnes „Hamlet's garden“), oprindl. maaske en Havedekoration fra de følsomme Haveanlægs Tid, og „Ophelias Kilde“. Der er i Haven opstillet to Broncestatuer: „Hamlet“ (1900, Billedhuggerinde Nielsine Petersen) og „Holger Danske“ (1907, H. P. Pedersen-Dan).

Paa Havnepladsen paa det gl. Øresundstoldkammers Plads blev 10/8 1910 afsl. det lille *Løvemønt*; Løven har før dannet Midpartiet i et Springvand foran Toldkamret.

Foruden Slotsparken ejer Kommunen nogle mindre Anlæg ved den tidligere Jærnbane-station, den høje Almenskole, Trykkerdam og ud for Gasværket samt paa Grønnehave. Fremdeles maa paa Gr. af sin smukke Beliggenhed nævnes Strandstien paa Jærnbanens Terræn, der fører fra Havnepladsen til søndre Strandvej.

Gamle Huse. Byen er rig paa smukke, karakteristiske Privatbygninger, der vidner om dens Trivsel i de sidste 4 Aarh. og tæller Repræsentanter for Stilarter lige fra Gotik til Empire. Fra den senere Middelalder stammer en Række gotiske grundmurede Stenhuse, der især grupperer sig om Gl. Færgestræde mellem Sten- og Strandgade. Stengade 66 (opm. i Ældre n. Archit. Saml. IV R. 3, Bl. 6) har ud mod Strædet en blindingsmykket Trappegavl, beslægtet med Gavlen paa Oxernes Kapel ved Olai Kirke og vistnok bygget af Joh. Oxe, som fik Grunden af Kongen 1459 (en i Nationalmuseet opbevaret Sten med Aarst. 1517 hidrører sikkert fra en Ombygning); senere ejedes Huset af den kendte Forf. Kristiern Pedersen og af Peder Oxe og var i Slutn. af 16. Aarh. en Tid Toldgaard. Et lign., noget yngre Stenhus med enklere Trappegavl hører nu til Apoteket, men var dengang Tilliggende til Oxernes Gaard. Middelalderl. Munkestensbygn. er ogsaa Stengade 70, 72 og 74; den sidste har et Kridtstensbaand med lat. Minu-

Gammel Gavl i Stengade 66.

skelindskr. (Jobs Bog Kap. 19, V. 25), men Façaden er stærkt ombygget, saa at den middelald. Karakter bedst ses i de snævre Gaardslipper mellem Sidelængerne. Mindre, nu ukendelige Rester af middelald. Stenhuse er ogsaa iagttagne i andre Ejendomme som i Hotel Øresund, Stengade, hvor der ved en Ombygning fandtes en ejendommelig „Hemmelighed“ (Ill. Tid. 1905 p. 621).

Fra Renæssancetiden stammer to rigt dekorerede Façader. Stengade 76 (nu tilh. Telefonselsk., restaur. 1912) har over Vinduerne Sandstensfrontoner med Hoveder, hvorimellem Jærnankre danner Aarst. 1579, og over Façaden en Trappegavl. Strandgade 55, i hvis Murankre læses 1597, er bindingsværksagtigt delt af Sandstenspilastre i udpræget nederlandsk Stil. Enklere end disse smaa, men i dansk Arkitektur ret enestaende Huse er de grundm. Bygn. fra Chr. IV's Tid, der væsentlig smykkes af Jærnankre og enkelte Løvemasse-Slutsten over Porten (Strandg. 39 fra 1633, Strandg. 91 fra 1637, Strandg. 77, det gl. Apotek, fra 1642, samt Sidelængen Steng. 68 fra s. Aar). Paa det ombygg. Hotel Øresund findes en lille Stentavle fra 1654 med karakteristisk tysk Indskr. Af knægtbyggede Bindingsværkshuse fra Renæssancetiden er bevaret Rester i Strandg. 27 (1577), Steng. 20, en lille Bygning paa Apotekets Grund i Gl. Færgestræde, Steng. 40 (tysk Indskr., 1604), Steng. 29, Kongensg. 2, Skt. Annag. 13 og Bjærggeg. 2 med Dekorationer af et tydeligt lokalt Præg. Ejendommeligt er, at man mellem mange Renæssancemotiver har fastholdt den sentgotiske Kølbue med stor Sejghed. Rigt bruskbarokt Snitværk fra hen imod 1650 pryder Sidelængen i Steng. 50, som vel har Stokværksfremspring, men ingen Knægte*).

Efter Svenskekrigens Ødelæggelser og Byens stærke Tilbagegang varede det længe, inden Byggeriet kom i Gang igen. De anseligere Huse blev næsten alle grundmurede. Den ældste betydelige, endnu bevarede Bygn. fra 18. Aarh. er Steng. 64, opf. 1734 af N. C. Dahl i Barokstil, der minder stærkt om samtidige kbhvnse Ildebrandshuse; Façaden karakteriseres af de kvaderdelte Pilastre og den store buede Fronton (Ældre n. Arch. Saml. III, Række 4, Bl. 10). Lign., men enklere Facader med Trekantgavle findes Steng. 68 og Strandg. 75; noget yngre er den yderste Bygning i Strandg. 95, opf. 1759—61 af Overkrigskommisær Stefan Hansen, en enkelt, men velformet Bygn. med engl. Skydevinduer. Mere rokokoaagtige, med ganske flade Lisener og svagt fordybede Murfelter er Steng. 77 (1770, oprindl. Passkriver Trentwedels Gd.), Steng. 79 (1770, Toldkommisær F. v. d. Ostens Gd.), Steng. 48 (1752, Etatsrd. Putschers Gd.), Strandg. 84 (1760, Kochs Gd.), Steng. 37 (1759, Frødes Gd.) og flere andre, bl. hvilke særlig nævnes det lille Hus paa Hj. af Sten- og Klosterg. Endnu i 1780'erne byggedes mange enkle Huse med Kvistgavle, f. Eks. Bjærggeg. 30 fra 1781 og Olaig. 23 fra 1784. Men en Del samtidige, ofte nydelige Gadedøre viser, hvorledes Rokokoen mødtes og blandedes med Nyklassicismen, og de betydeligste Bygninger fra Slutn. af 18. Aarh. præges af denne Stil. Den anselige svenske Konsulatsgd. Steng. 46, bygget 1780 af den sv. Generalkonsul Glørfeldt (vist tegn. af en sv. Arkitekt) fik i Modsætn. til Byens ældre Huse 3 Etagér; fornemmere i al sin Enkelthed er dog det „Classenske Palæ“, Strandg. 93, bygget i 1790'erne. Empirehusene fra Beg. af 19. Aarh. er mindre statelige, men der findes mellem dem dog ogsaa flere kønne Bygninger som Steng. 20, Suderg. 33, Strandg. 45 og 86, Kongensg. 12 (Latinskole 1807—39), Svingelporthuset og det lille hvide Hus paa Lappen (jvfr. Eleonore Christ. Tschernings Mem.).

*) I Nationalmus. og Frilandsmus. i Lyngby findes Snitværk fra en Bygn. i Bramstr. (1611) samt fra Skt. Annag. 17—19, der begge stammer fra Chr. IV's Tid.

Uden for Byen blev der allerede i den florisante Handelsperiode bygget Lyststeder. Foruden Marienlyst var Villa Augusta en anselig Bygning, opf. af Købmd. C. C. Plum († 1789) og senere ejet af Prinsesse Augusta af Hessen, g. m. Baron C. F. A. B. Blixen-Finecke; nu staar kun en ringe Rest af Bygningen, det meste nedreves ved Kystbanens Anlæg. (Litt.: C. A. Jensen og V. Lorenzen, Borgl. Bygningskunst i Helsingør, Kbh. 1910).

Indbyggertallet var $\frac{1}{2}$ 1916 15,475 (1801: 5282, 1850: 8111, 1860: 8442, 1901: 13,902). Efter Erhverv fordeltes Folkemængden 1911 i flg. Grupper: 6324 levede af Haandv. og Industri, 2038 af Handel o. l., 1626 af Transport, 1360 af immateriel Virksomhed, 409 af Landbrug, 153 af Fiskeri, 54 af Mejeri-drift, 748 var Tyende o. l., 607 levede af deres Midler, 241 væsentligst af off. Understøtt., 223 var uden opgivet Erhverv. Skibsfarten har stadig stor Betydning for Byen. Vel led den en ikke ringe Nedgang i Indtægter ved Øresundstoldens Afløsning 1857, da den tjente baade ved Toldklareringen og ved de søfarende, som var tvungne til at komme i Land, og flere velhavende Familier flyttede fra Byen. Indbyggertallet tog derfor foreløbigt af, men det steg snart igen, da Skibsfarten steg betydelig samtidig med Sundtoldens Ophævelse — 1856 passerede noget over 20,000, 1860 næsten 28,000 Skibe —, og Omsætningen med de forbi-sejlende Skibe er en stadig voksende Indtægtskilde. Den stedlige Handel er derimod ikke saa stor, da Byen kun har et ringe Opland; men den er dog steget meget i de sidste Aartier, bl. a. paa Gr. af det stadig voksende Antal af Sommergæster i den smukke Omegn. Baade N. og S. for Byen vokser der smaa Villabyer op. — Fiskeriet er vel ikke betydeligt, men kan dog enkelte Aar give ret godt Udbytte for Aalefiskeriets Vedk. Ogsaa drives der i Reglen et indbringende Fiskeri af Hornfisk ud for Kronborg, ligesom Sildefiskeriet kan være godt.

Ved Udg. af 1915 var der ved Helsingør Toldsted hjemmehørende 781 Fartøjer og maalte Baade, heraf 39 Sejlskibe med 809, 43 Motorsk. med 312 og 8 Dampsk. med 3272 R.-T., samt 601 Baade (under 4 T.).

Helsingørs Skibsfart var 1913 i udenrigsk Fart: for indgaaende 239 Skibe 32,114 Tons Gods (heraf 76 Dampsk. med 25,893 T. Gods); for udgaaende: 261 Skibe med 4439 Tons Gods (heraf 104 Dampsk. med 3820 T. Gods); indenrigsk Fart: 790 Skibe med 10,774 Tons Gods, for udgaaende 765 Skibe med 6873 T. Gods.

Ved Helsingør Toldsted indbragte Indførselstolden 19^{13/14} 130,722, Afgiften af Spiritusproduktion 297,448 Kr.

Der haves siden 1864 et Frilager (i Toldkammerbygningen), der mest anvendes til Skibsfornødenheder, men dog ogsaa til forskellige andre Varer, og det er ikke uden Betydning for Omsætningen med Sverige og for de forbisejlende Skibes Forsyning.

Der holdes siden 1864 4 Markeder, i Febr., April, Juli og Oktbr., med Kreaturer. Torvedag hver Onsdag og Lørdag.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg nævnes bl. a.: C. Wibroes Bayersk- og Hvidtølsbryggeri, grl. 1840, A/S fra 1898, og flere andre Bryggerier, Helsingørs Spritfabrik, grl. 1840, A/S fra 1889, et Eddikebryggeri, flere større Dampbagerier, Vindmøller og Dampmøller, 2 Tobaksfabr., Fiskeretsfabr. „Danmark“, grl. 1892, nu A/S, Dansk Vindues-Glasværk „Kronborg“ (et 1906 opr. A/S, der købte det 1899 nedlagte „Frd. Amts Kreatur- og Andels-Slagteri“), 2 Tekstilfabr., et Jærnstøberi, grl. 1845, en Maskinfabr. (1850), Teglværket og Kalkbrænde-

riet „Nøjsomhed“, grl. 1853, 2 Cementvarefabr., en Trævarefabr., en Patentproppefabr., en Rammeliste-fabr., en Spande- og Galvaniseringsfabr., en Skibsventilatorfabr. Hvad der dog særlig bidrager til at give Byen et industrielt Præg, er *Helsingørs Jærnskibs- og Maskinbyggeri* (paa Grønnehave, hvor den tidligere smukke Kronborg Allé gik), A/S opr. ifl. Konk. af ^{20/11} 1881, grundl. af Skibsreder M. C. Holm, betydeligt udvidet 1897 bl. a. ved Overtagelsen af det 1878 grl. Interessentskab „Helsingørs Patent-Ophalingsbeding“; den oprindl. Aktiekap. 2,1 Mill. Kr., udvidedes 1916 til 4,2 Mill. Kr. (Udbytte 1918 25 %). Værftet, der nu beskæftiger c. 1200 Arbejdere og indtil 1919 har bygget 155 og repareret c. 3500 Skibe, omfatter bl. a. 3 Byggebedinger for Skibe paa indtil 116 m Længde, to Tørdokker, hhv. c. 117 m lang og 5,3 m dyb og 106 m lang og 4,2 m dyb, og en Ophalingsbeding samt 2 Kajkraner med 40 og 80 Tons Bæreevne og et udstrakt Skinnet for Kørekraner. (Litt: J. Schovelin: H. Jærnskibs- og Maskinbyggeri, 1882-1907).

I H. udkommer af *Aviser* bl. a.: „Helsingør Avis“ (stift. 1798) og „Helsingør Dagblad“ (1867).

Kreaturhold ^{10/7} 1914: 403 Heste, 406 Stkr. Hornkv. (deraf 274 Køer), 35 Geder, 68 Faar og 584 Svin.

Byens Øvrighed bestaar af en Politimester og en folkevalgt Borgmester. Byraadet bestaar, foruden af Borgmesteren som Formand, af 19 Medl.

M. H. t. de finansielle Forhold nævnes af Indtægterne i 19^{18/14}: Skatter: 370,066 Kr. (deraf Grundsk. 7197, Hussk. 35,722, Ejendomsskyld 23,107, Opholdskommunesk. 311,910, Erhvervskommunesk. 1806, Aktieselskabssk. 15,730, heri fragaar i alt 25,406 Kr. i uerholdel. Skatterest.), Udbytte af Værdipap. o. l. 32,988, Oversk. af Vandv. 20,519, af Elektricitetsv. 54,012, af Købst. Jorder 9905, af andre Ejend. 10739, Afgifter eft. Næringsloven m. fl. Love 19,967, Tilsk. fra Statsk. i H. t. Lov Nr. 85 af ^{15/5} 1903 10,377; af Udgifterne: Byens Bestyrelse 27,478, Fattigvæs. 62,680, Hjælpekasser 10,317, Alderdomsunderst. 32,907, Bidr. til forsk. Formaal 11,066, Skolevæs. 139,282, Rets- og Politivæs. 37,244, Medicinalvæs. 37,365, Gader, Veje og Kloakker 22,128, Gadebelysn. 7300, Offtl. Renlighed 10,683, Brandvæs. 5627, offtl. Lystanlæg 5433. Kommunens Formue udgj. ^{81/3} 1914 3,429,215 Kr., heraf 2,544,942 i faste Ejend., Kommunens Gæld 2,128,712 Kr., Legatbeløb 150,472. Kommunens Skatteproc. udgj. 19^{17/18} 4,8, Ligningsproc. 6,4.

Af Kommunens faste Ejendomme nævnes: Raadhuset, Rets- og Tinghuset, Sprøjtehuset, Marienlyst Slot og Park, Øresundshospitalet, Garnisonssygehuset, Fattiggården (det gl. militære Sygehus), Alderdomshjemmet og 33 Beboelseshuse ved Esumvejen.

Byens Brandkorps bestaar, foruden af Brandinspektøren, der har Overbefalningen, af et fast, af Kommunen lønnet Mandskab, som f. T. bestaar af en Vicebrandinspektør, en Assistent, en Sprøjtefører og 20 Brandmænd (Vedtægt ^{17/10} 1912). Det gl. borgerlige Politikorps (Ordenskorpsset) ophævedes 1907.

I *Sparekassen for Helsingør og Omegn* (opr. 1829) var Indsk. ^{81/3} 1917 3,617,483, Reservef. 259,681 Kr. I *Helsingør og Omegns Bank* (opr. 1907), Aktiekap. 500,000 Kr., var ^{81/12} 17 Indsk. 5,690,680, Reservef. 110,000 Kr. *Landmandsbanken* har Filial i Helsingør, opr. 1912 (Indsk. ^{81/12} 16: 5,246,752 Kr.).

Helsingørs **Havn** er nu Statshavn. Havnen, der blev anlagt 1766, var i Beg. meget lille og havde en Dybde af kun 2,5 m, og paa dette Standpunkt var den i omtr. 50 Aar trods gentagne Forslag om nye Anlæg. Først ved kgl. Res. af

¹⁰/₁₀₀ 1824 fastsloges det, at der skulde anvendes 70,000 Rdl. til Arbejderne, og at Havnen skulde blive Statshavn; 1827—31 blev den da udvidet saaledes, at den fik et Fladeindhold af c. 50,000 □ Al. og en Dybde af c. 5 m. Det varede dog ikke længe, inden disse Udvidelser ogsaa viste sig utilstrækkelige ved Skibsfartens overordentlige Tiltagen (1830 passerede kun c. 13,000 Skibe, 1860 var Tallet som ovenfor omtalt 28,000), og der foretoges nye Arbejder i den flg. Tid, nemlig 1838 og 1859-63, hvorved den fik et Areal af c. 100,000 □ Al. og en Dybde af c. 5,7 m, medens samtidig Indløbet udvidedes til c. 37 m. Men da dette heller ikke viste sig tilstrækkeligt, fremkom Civilingeniør Carlé med et stort Projekt, der gik ud paa for et Aktiebeløb af 6 Mill. Rdl., der ventedes tegnet især af udenlandske Kapitalister, at anlægge en stor Havn N. for Kronborg, der ved en c. 34,5 m bred Kanal skulde sættes i Forbindelse med den nuv. Havn, og som skulde afgive saa vel Stapelplads for den Nordsø-Østersøiske Handel som være en farefri Nødhavn, hvor Skibene i Stedet for at ankre paa Reden kunde søge ind og afvente gunstig Vind, og hvor store Maskinværksteder skulde kunne optage Konkurrencen med Udlandet. Koncessionen blev givet ¹⁵/₂ 1866, men Planen kom aldrig til Udførelse. Da den endelig kunde betragtes som opgivet, og Havnens Udvidelse var paatrængende nødvendig, begyndte man paa nye Overvejelser, og i 1878-87 foretoges omfattende Arbejder, hvorved Indsejlingen forbedredes, søndre Mole ombyggedes, et nyt Bassin udgravedes i Grønnehave osv., saa at Havnen fik et Areal af c. 7 ha, hvoraf c. 4,5 fik en Dybde af henved 7, Resten noget over 6 m; Indløbet blev c. 40 m bredt med c. 7 m Dybde; Kajerne var c. 1870 m lange, hvoraf c. Halvdelen, der benyttedes til Losning og Ladning, var forsynede med Jærnbanespor. Ved Lov af ³⁰/₁₀₀ 1889 fastsloges Anlægget af et Dampfærgeleje for Færgen til Helsingborg, som udførtes 1890-91 i Havnens sydl. Hjørne; Dampfærgen toges i Brug Foraar 1892. I 1895 blev der i det nordvestl. Hj. af Havnen udgravet et c. 0,4 ha stort Bassin, c. 6,2 m dybt; 1899 foretoges en Uddybning baade uden for Havnemundingen og over en større Del af Havnebassinet, saa at der havdes c. 8 m Vand paa et c. 2,8 ha stort Areal. Endelig foretoges i 1911-12 en hel Ombygning af den yderste Del af den nordre Mole, samtidig med at denne flyttedes længere mod Ø., saa at Havnebassinet forøgedes med c. ¹/₄ ha, og der foretoges en Oprensning og Uddybning til c. 8 m i Havneindløbet samt langs den nye nordre Mole.

Havnens Vandareal er nu c. 6,8 ha og Bolværkernes saml. Længde c. 1740 m, hvoraf 1170 er forsynede med Jærnbanespor; Dybden i Indløbet og langs 120 m Bolværk er 8 m, langs 460 m Bolværk er der c. 7-8 m Dybde (dog ikke helt ind til Bolværket), langs det øvrige Bolv. er der 6,3 à 7 m; Indløbet er 63 m bredt. Særlig Betydning har Havnen i Isvintre, da den vanskelig fryser til og bruges som Tilflugtshavn, naar Sejladsen paa Kbhvn. er standset. Paa Syd molens Hoved er der et rødt, fast Fyr (hvidt, rundt Taarn), 6,6 m over Havet. — Projektet om Anlæg af en Storhavn N. for Kronborg er genoptaget i 1918.

Havnens Værdi som Statsaktiv kan anslaaes til c. 2¹/₄ Mill. Kr. De aarl. Indtægter er normalt gennemsnitl. c. 60,000 Kr. (1913-14 var de 50,638 Kr., deraf Bro- og Havnepenge 39,041, Grund- og Pladsleje 9599 Kr.), Udgifterne 30 à 40,000 Kr. Arealet mellem nordre og vestre Havnebassin samt et større tilstødende Landareal indtages af det ovfr. nævnte Jærnskibs- og Maskinbyggeri (se p. 32). Havnen bestyres af et Havneraad paa 5 Medl., nemlig Havneingeniøren, to af Min. for offtl. Arbejder paa 6 Aar beskikkede Medl. og to af Byraadet valgte Medl.

Ved Helsingørs Lodseri (opr. 1775) er der ansat en Lodsoldermand, 7 Fastlodser og 4 Reservelodser, der alle hører til Lodseriets faste Folk.

Det gamle Færgelav, der kan følges tilbage til Fr. III og i sin Tid havde store Rettigheder, navnlig Eneret paa Færgefarten mellem Helsingør og Skaane og Frihed for Tjeneste paa Flaaden, blev ophævet 1882, da Færgefarten frigaves. Lavet, som havde været meget mægtigt og til Tider endog havde talt 100 Færgemænd med mange Færgekarle under sig, var efterhaanden svundet stærkt ind; sit Dødsstød fik det ved Sundtoldens Afløsning, og 1882 taite det kun 25 Færgemænd med 12 Karle (se H. Rasmussen, H. Færgelav, i „Hist. Maanedsskr. for folkl. og kirkl. Oplysn., 1866). Nu har 4 Færgemænd Eneret paa Tjenestens Besørgelse, der væsentligst kun bestaar af Færgefart til Skibe paa Helsingørs Red. Institutionen staar under Havnemesterens direkte Tilsyn, Taksterne fastsættes af Trafikministeriet.

Det 3400 m lange undersøiske Elektricitetskabel, der fører Elektricitet til Sjælland fra Kraftstationerne i Halland, indviedes $\frac{7}{12}$ 1915.

I gejstl. Henseende deles Helsingør i to Sogne: Skt. Olai og Skt. Marie.

Helsingør er Bopæl for en Dommer og en Politimester (se p. 32). Den hører under Frdb. Amtstuedistrikt (med Filial i Esum), Amtets 1 Folketingsvalgkreds, for hvilken den er Valgsted, Kronborg Lægekr. (Kredslægen bor her), Helsingør Skatte- og Skyldkr., har to Apoteker (opr. 1577 og 1913, se V. Hostrup Schultz, Spredte Efterr. om H. Apotek og dets Ejere, H. 1906, og Løjerlige gl. Huse i H., det gl. Apotek, H. 1915.) og er Sessionssted for 1. Udskrivningskreds' 153. Lægd. Den er Garnisonssted for 2. Regiment, 3. og 18. Bataillon.

Ved Toldstedet er ansat 1 Inspektør, 1 Kasserer, 2 Kontrollører og 12 Assisterer, ved Postvæsnet 1 Postmester, 1 Kontrollør og 7 Ekspedienter, ved Telegrafvæsnet 1 Bestyrer og 4 Telegrafister. Telefonstationen ejes siden 1896 af Kbhvns. Telefonselskab.

Jærnbaner. *Nordbanen* (Kbhvn.—Helsingør), 60 km, blev anlagt ifl. Lov af $\frac{19}{2}$ 1861 af det sjæll. Jærnbaneselskab og aabnet $\frac{9}{6}$ 1864; den dreves sammen med Selskabets øvrige Baner, indtil den ved Køb af de sjællandske Jærnbaner (Lov af $\frac{2}{7}$ 1880) overgik til Staten; ved Lov af $\frac{30}{3}$ 1889 vedtoges Flytning af Helsingørs Station ned til Havnen og Ombygning af Nordbanens sidste Strækning (fuldf. Okt. 1891) samt Anlæg af Dampfærgelejet (se p. 33). Ifl. Lov af $\frac{8}{5}$ 1894 blev *Kystbanen* (Klampenborg—Helsingør), 34 km, anlagt af Staten og aabnedes $\frac{2}{8}$ 1897.

Den private *Helsingør—Hornbæk—Gilleleje-Bane*, 24,9 km, er for Strækningen Helsingør—Hornbæks Vedk. anlagt 1904-6 ifl. Lov af $\frac{8}{5}$ 1894 og Eneretsbevill. af $\frac{23}{3}$ 1904 og aabnedes $\frac{22}{5}$ 1906; Strækningen Hornbæk—Gilleleje anlagdes 1915-16 ifl. Lov af $\frac{27}{5}$ 1908 og $\frac{23}{2}$ 1915 (Eneretsbevill. af $\frac{12}{3}$ 1915) og aabnedes $\frac{11}{7}$ 1916; den saml. Bane drives af A/S Helsingør—Hornbæk—Gilleleje-Banen (Sæde i Helsingør). Med Statsbanerne befordr. 1917-18 fra Helsingør 416,542 Personer og 106,146 Tons Gods. Med Helsingør—Hornbæk—Gilleleje-Banen befordr. 1917-18 354,451 Personer, Totalvægten af Gods og Kreaturer var 26,025 Tons.

Historie. Helsingør er en gammel By, især hvis det af Sagaerne i Middelalderens første Aarhundreder omtalte Haløremarked, hvor Øreflaaden samledes, har ligget her,

hvilket dog er meget usikkert, da det snarere maa henføres til København*). I alle Tilfælde var Helsingør ikke til som nogen større Bebyggelse paa Saxos Tid, da han kun nævner Kysten lige over for Helsingborg med disse Ord: „illud Sialandiae littus quod ab Helsingo oppido vocabulum tenet“. Som Købstad nævnes den ogsaa i Vald. Jordebog 1231: „Hælsingør“ i et Par Skattelister, og dens Afgifter er ikke store i Forhold til andre Købstæders. Af Arild Huitfeldt ses, at der 1289 har ligget en By og en Borg, idet der berettes, at den norske Konge Erik Præstehader, som havde taget Parti for Erik Klippings Mordere, femte Dagen efter Skt. Peders Dag lagde sig med en Flaade for „Helsingør“, og „anden Dag efter begav Kongen sig til Lands og brændte Helsingør udi Aske“. Folket flyede ind paa „Flynderborg“. Denne Borgs Plads har man paavist ved de saakaldte Ankersmedebakker (ogsaa kaldet Burmands Bakker) lige S. for Byen paa den gamle Jærnbanevolds Plads. En af disse Banker, c. 95 m fra Strandvejen og nu gennemskaaret af Banen, har været omdannet paa en

Helsingør ved 1670. Eiter Resen.

saadan Maade, at den har dannet Grundvolden for en Borgfæstning. Dennes Anlæg med Grave saavel om den centrale Banke, der har baaret Hovedtaarnet, som om den brede Vold, der omgav Bankens vestl. og sydl. Side, tyder hen paa den tidlige Del af Middelalderen, og man maa antage, at her har den Borg ligget, som beskyttede Helsingør By paa dens oprindl. Plads, og som kaldtes *Flynderborg*. Den østl. Del af Borgbanken var beskadiget fra ældre Tid ved Bortgravning af Fyld til Veje og Haver, og da Jærnbanens Retning uden om Villa Augusta viste sig nødvendig ved Anlægget af Banen i 1889, ødelagdes det gamle Voldsted fuldstændigt. Ved dette, hvorved Tilsynet førtes af Nationalmuseet, fremkom sikre Vidnesbyrd om Voldenes Dannelse ved Paafyldning og Afgravning, ligesom der sporedes Levninger af et Par Bygninger fra Middelalderen. Borgen har været en for sin Tid betydelig Befæstning, ligesom hinsides Øresund Borgen ved Byen, der har Navn efter den. I den senere Middelalder har den vel mistet sin Betydning.

*) Suhm, N. M. Petersen, P. A. Munch og fl. har henført Haløremarket til Helsingør baade paa Gr. af Belliggheden og Navneligheden (Hals \circ : smalt Farvand, og Øre \circ : en flad, fremspringende Strandbred); Munch gik dog senere over til den Mening, at Markedet har været afholdt ved København, især paa Gr. af den sikre Havn, der kunde give Flaaden Tilhold. Spørgsmaalet er dog endnu uløst, og O. Nielsen har (D. Saml. 1. R., VI, p. 295 fl. og 2. R., IV, p. 250) gendrevet Munch og hævdet det som det sandsynligste, at Haløremarket har været afholdt ved Indløbet til Øresund, i Hornbækbugten, ved Udløbet af Esrum Kanal, hvor nu Hulerød (1271 Holærhø) skal minde om Navnet. Endelig har P. Lundbye (Hist. Tidsskr. 7. R., IV) ment, at Haløremarkedet har været holdt paa Skanør-Halvøen.

Et Kongebr. af 1308 er udstedt fra Helsingør („Helsingora“), og ikke fra Flynderborg. 1312 ødelagde Hansestædernes Flaade Byen; dette gentog sig 1369, og Flynderborg nævnes end ikke dengang som Tillflugtssted. Paa Erik af Pommerns Tid (c. 1423) nedreves Borgen, og der byggedes en ny, *Krogen* eller *Ørekrog*, og samtidig gav denne Konge Byen store Begunstigelser, hvad der utvivlsomt forklares ved Indførelsen af Sundtolden ved Aar 1425 (J. A. Fridericia, „Fra hvilken Tid skriver Sundtolden sig?“, Hist. Tidsskr. 4. R. IV). Hidtil havde Byen ikke været meget betydelig, da der indtil den Tid endnu var en Købstad ved Søborg, og da Dragor, Malmø, Skanør og Falsterbo var vigtige Markedspladser og Fiskerlejer ved Sundet, og desuden var Omegnen næsten helt dækket med Skov. Men fra nu af tog den stærkt Opsving. Ved Privilegium af $\frac{2}{6}$ 1426 gav Erik af Pommern Byen, som allerede dengang havde Borgmester og Raad, 10 Aars Skattefrihed for dem, som byggede Stenhuse; ligeledes fik Borgerne frit Brændsel af allehaande Træer undt. Eg og Bøg „for at vor nye Købstad paa Ørekrog des bedre og raskere bygges og koffres maa“. Chr. af Bayern fornyede disse Privilegier $\frac{13}{8}$ 1441, og $\frac{3}{7}$ 1456 stadfæstede og udvidede Chr. I dem. Af det sidste Dokument ses, at Sildefiskeriet endnu dengang var af Betydning for Byen, og at det var almindeligt, at Borgerne holdt Svin paa Olden i de omliggende store Skove; i det hele var sikkert Svinehold Byens Hovederhverv før Sundtoldens Indførelse. Det er fra denne Helsingørs Blomstringsperiode i 15. Aarh.s 1. Halvdel, at dens to Kirker (se ovfr.) og tre Klostre skriver sig.

Ældst var Franciskanerklosteret, indviet til Skt. Anna. Aar 1420 skænkede Erik af Pommern Graabrødrene Skt. Anne Kapel uden for Byen, omtrent hvor nu Marienlyst Slot ligger, med Grund og Skov til Opførelsen af et Kloster; det indviedes 1427. I 1495 ansøgte Kong Hans Paven om, at den strangere Ordensregel, Observansen, maatte blive indført her; i Bevill. herpaa, som fornyedes $\frac{3}{11}$ 1495, fandtes tillige en Bestemmelse om, at der maatte opføres et nyt Kloster med Kirke, Klokke-taarn etc.; Aaret efter indførtes saa Reformen af Vikaren Anders Glob. Sandsynligvis blev der bygget paa Klosteret til hen imod Reformationstiden. 1510 og 1532 holdtes her Provinsialkapitel. 1537 fik Lensmanden Jørgen Urne Ordre til at nedbryde Klosteret, men Kongen vilde hjælpe de Munke, der ønskede at studere eller blive Præster, og forsørge de gamle og svage Munke. (J. Lindbæk, De danske Franciskanerkl., p. 180). Formentlig kort efter forsvandt saa Klosteret; paa dets Grund anlagde Fr. II Lundehave (se p. 28). I den modsatte Udkant af Byen, tæt ved den søndre Port, Svingelporten, og i det Kvarter, som nu gennemskæres af Munkegade, Graabrøderstræde og Klostergade, laa et Sortebrødrekloster, vistnok stift. 1425 af Erik af Pommern og indviet til Skt. Nicolaus; paa et Generalkapitel i Bonn 1426 blev det anerkendt af Dominikanerordenen. Straks efter Chr. af Bayerns Tronbestigelse erhvervede Munkene dog et Gavebrev af $\frac{3}{8}$ 1441, hvori denne Konge tilsyneladende fremtræder som Klosterets Grundlægger. Ti Aar senere befalede Paven Roskildebispen at give Dominikanerne i Helsingør, der nu kun har et Kapel, Tilladelse til at opføre et Kloster med alle tilhørende Bygninger paa en Grund, som Erik af Pommern havde skænket dem. I de flg. Tider fik Munkene en Del Gaver af forskellig Art; 1483 forpligtede de sig til Afholdelse af en dagl. Messe for Vor Frue Alter for Poul Laxmands Sjæls Salighed, siden han hjalp dem med Penge til Klosterets Bygning og Forbedring og især til Orgelværk. 1536 ophævedes Klosteret, idet Chr. III skænkede det til Byen til et alm. Hospital; ved Brev af $\frac{3}{2}$ 1541 forenedes dermed *Skt. Jakobs Hus*, et lille Sygehus „østen for Skt. Olai Kirke ud til Sanden“. 1541 overflyttedes imidlertid Lemmerne til Vor Frue Kloster, og Skt. Nicolai Kloster henlagdes da til dette; i Slutn. af 17. Aarh. synes det at være nedbrudt (1649 stod der eft. Byens Tingbog i hvert Fald en Del af Bygningerne). Ogsaa Byens tredie Kloster, *Vor Frue Kloster* for Karmelitermunke, stiftedes af Erik af Pommern i 1430. Aaret efter fik det pavelig Bevilling paa at nyde alle Karmeliterordenen tilstaaede Privilegier. Det blev Byens betydeligste Kloster og i øvrigt ogsaa Hovedklosteret blandt de danske Karmeliterhuse. Tillige var det en rig Stiftelse, som foruden i Helsingør og nærmeste Omegn havde Ejendomme fjernere Steder, saaledes i Kbhvn. og Assens (Helligaandshospitalet); 1517 skænkede Chr. II det Skt. Jørgens Gaard ved Kbhvn., for at dettes Midler skulde anvendes til det ny oprettede Karmeliterkollegium i Skt. Pederstræde; men allerede 5 Aar efter mistedes denne Besiddelse. I Testamenter betænktes Klosteret oftere; særlig var Poul Laxmand dets Velgører, idet han 1482 skænkede det 100 Mark, i 1493 900 Mark; 1488 fik Ridderen Joh. Oxen til Tordsø bevilget Aflad til dem, der besøgte det af ham i Klosterkirken oprettede Trinitatis Alter. Paa Reformationstiden spillede Vor Frue

Kloster en vis Rolle; den for Udgivelsen af Saxo saa virksomme Dr. Anders Christensen var Prior her en lang Aarrække, og under hans Ledelse knyttedes dybere teologiske og andre Studier til Klosteret, saa at det blev Udgangspunkt for humanistisk Dannelse; Poul Helgesen og Frants Vormordsen udgik herfra. Endnu i Eifteraaret 1537 forestod Anders Christensen Klosteret; ¹⁰/₈ 1541 blev det omdannet til Hospital (se p. 23), og som saadant benævntes det oftere (endnu i 17. Aarh.) Helliggesthus^{*)}. Et *Skt. Jørgens Hus*, for Spedalske, uden for Byen, omtales i Helsingørs gl. Stadsret fra 1443. — Byen havde et *Skt. Gertruds Gilde*, som ved kgl. Priv. af ²⁰/₁ 1514 fik Ret til de Penge m. m., der fandtes paa Lig, som drev ind paa Stranden mellem Nivaa og Hornbæk, da de havde paataget sig den Pligt at begrave dem. Ligeledes var der et *Skt. Knuds Gilde*, et *Hellig Trefoldigheds Gilde* og et *Skt. Anne Kompagni*, der vistnok alle stammer fra Middelalderen, skønt de to sidste først nævnes efter Reformationen (det sidste vistnok knyttet til Franciskanerklosteret).

Det 16. Aarh. bragte mange Ulykker over Helsingør; thi foruden at Byen ødelagdes af Ildebrand i 1500, blev den 1523 afbrændt af Lübeckerne, indtaget i Grevens Fejde 1535 (dog generobret 1536 tillige med Slottet Krogen) og hjemsøgt med Pest 1536 og 1580 (i det sidste Aar skal ikke mindre end 1200 Mennesker være døde). En epidemisk Sygdom, „Svede-Sygen“, hjemsøgte ogsaa Helsingør 1529. Trods alt dette kom dog Byen stedsæ igen saa nogenlunde til Kræfter. Dertil bidrog meget, foruden at Sundtolden tillag i Betydning ved det stadig voksende Antal Skibe, at Fr. II, der under den svenske Krig havde erfaret, at „Krogen“ ikke var et tilstrækkeligt Værn til at sikre Toldens Opkrævning, i 1574-83 lod opføre det anseelige *Kronborg*, der ikke alene blev en Fæstning, men ogsaa en jævnlig besøgt Kongebolig, om endog heraf fulgte ikke ringe Ulemper for Byen med Indkvartering og Transport baade af Soldater og Hofsinder. Mange Udlændinge tog ogsaa Ophold i Byen, deribl. nogle fra Holland flygtede Calvinister, af hvilke vistnok flere har været formuende Folk. At Søborg i Aarh's. Midte udtraadte af Købstædernes Tal, var vel heller uden Betydning. Af Dokumenter vedr. Helsingør i 16. Aarh. nævnes for øvrigt Kong Hans' Brev af ²⁰/₁₂ 1508 til Øvrighed og Borgere i Helsingør om at omgive Byen med Grave og Befæstning paa Gr. af Krigsforholdene, en Plan, som ikke blev gennemført. Fr. I's Brev af ¹⁵/₇ 1532 om, at Sundtolden fremdeles skal oppebæres i Helsingør, da Chr. II havde henlagt dens Oppebørsel til København. Dom for Kongens Retterting af ⁵/₈ 1541 ang. Forholdet mellem Helsingør og Helsingborg, hvorefter Helsingørs Borgere, der „ikke har i deres By et Torv som andre Købstæder og Lande uden Told undt. paa Fiskerlejerne“, og maa de derfor ogsaa handle paa Helsingborg paa samme Maade, hvorimod det ogsaa tillades Helsingborg Borgere at handle paa Helsingør. Kongebr. af ¹¹/₁₂ 1547, hvorefter der hver Lørdag skal være Torvedag i Helsingør, og efternævnte Sogne der skal gøre Tilføring med Korn og andre Varer, nemlig: Karlebo, Lynge, Grønholt, Asminderød, Lillerød, Tikøb, Nøddebo, Blovstrød, Herlev, Freerslev og Tjæreby. Kongebr. af ²⁸/₈ 1566 om, at Borgerne i Helsingør maa lade købe Korn og andet i Isefjord og ved Sundby Færge. Kongebr. af ¹³/₇ 1574, hvorved det forbydes de nederlandske Calvinister, der var flygtede til Helsingør, under Gudstjenesten at gøre Gæstebud, spasere paa Gaden og desl. Nye Privilegier for Helsingør af ¹⁸/₁ 1577 i Anl. af Kronborgs Anlæggelse, hvorved de gamle Privilegier stadfæstes (sidst stadf. ¹⁰/₆ 1561); der tillægges endog Borgerne Skattefrihed i 20 Aar, mod at de skal „herberge vore Hofsinder“ og føre dem og andre, der kommer med Pas, over til Helsingborg. Fuldmagt af ¹⁰/₇ 1570 for Henrik Mogensen at forhandle med Kongen om Vands Indledning til Helsingør. Kongebr. af ¹⁸/₂ 1580 om noget sølvholdigt Erts, som skulde findes ved det Bjærg, „som Gerichten paa staar“ (af et Centner skulde kunne faas 33 Lod Sølv). Kongebr. af ⁹/₁ 1582, hvorved det befales Sjællands Biskop og Borgmesteren i Helsingør, at den tyske Ugedagsgudstjeneste, der nogle Aar forinden var indført i Mariekirken for Nederlændere og Tyskere^{**}), holdes efter Kirkeordinansens Bestemmelser paa de samme Dage som i de danske Kirker, nemlig Onsdag og Fredag. Mønsterregister af ³/₆ 1583 paa Borgernes Mandtal, hvorefter der i Byens 4 Kvarterer var 137 Hageskötter, 63 Dobbeltsolednere med Rustning, Sværd og Spyd, 14 med kort Værge, i alt

*) Daugaard (Om de danske Klostre) nævner 5 Klostre i Helsingør; men Fejlen ligger i, at han regner Sortebrødre- og Skt. Nicolaikloster som to, ligesom ogsaa Graabrødre- og Skt. Annekloster som to.

***) Ogsaa paa Kronborg var ved Slotskirken ansat en tysk Præst; senere forenedes Mariekirken og Slotskirken under een Præst, og saaledes var det i hele 17. Aarh. Se i øvrigt om tysk Gudstjeneste ved Mariekirken Noten p. 15.

214 bevæbnede, foruden Borgmester og Raad, i alt 9 Mand i Rustning med Sværd og Spyd; 200 ubevæbnede af Haandværkere og aldrende Mænd (var end største Delen af disse 414 Familiefædre, vilde det dog ikke udvise et Folketal for hele Byen, der oversteg 3000; 1587 skal Byen dog have haft c. 5000 Indb.). Kongebr. af $\frac{25}{10}$ 1616 om Opbyggelsen af en Ringmur, der dog kun opførtes paa Sydsiden. Kongebr. af $\frac{4}{3}$ 1631 om Helsingørs Handel i Limfjorden (heri hævdes Borgernes Ret til Handel, „fordi de ingen Axeltorv har“). I 1607-14 blev der præget Mont i Helsingør.

I Beg. af 17. Aarh. var Helsingør vokset til en ret anselig By, men med 1627 begynder en Række af byrdefulde Aar, der tærede paa dens Velstand. Fra dette Aar og indtil Freden 1660 maatte Byen aarlig udrede 800 Species Daler i Krigsstyr foruden de alm. Skatter. Desuden udredede Byen i Krigsaaret 1644 40 Ryttere, ligesom ogsaa samme Aar 200 Ryttere blev gjort beredne i Helsingør og imidlertid forblev indkvarterede der. I 1645 erlagdes i Grundskat af Husene $2\frac{0}{10}$ af Værdien. Helsingør vedblev dog at anses for at henhøre til de mere velstaaende Byer; thi da den udvalgte Prins Christian havde modtaget Lægernes Raad om at tage til Eger Strubånd, anmoder Kongen $\frac{31}{1}$ 1647 Borgmester og Raad om at tilstaa ham 4 gode Vognheste til denne Rejse, da København havde tilstaaet ham 16. Da Kongen døde Aaret efter, befalede Rigshovmesteren Corfitz Ulfeldt Helsingør at opsende 800 Tinfade og 800 Tintallerkener til Brug saa vel ved Begravelsen som ved Fr. III's Kroning. Det er fra Beg. af denne Konges Tid, at man har den svenske Resident Magnus Durells Relation til Dronn. Christina, hvori han ytrer: „Byen har ingen stor Handel, men dens Flor bestaar for det meste i Toldboden, som bestaar af 2 Toldere, 6 Toldskrivere, en Besøger og en Toldbodtjener. Nogle faa bór her, som har smaa Fartøjer, hvormed de sejler paa Fiskefangst eller om Høsten opfisker, hvad som af Storm og Uvejr kan blive borte i Kattegat eller mellem Skagen og Helsingør. Undertiden sejler de op til Danzig, Königsberg eller andre Steder i Østersøen, hvorfra de henter Korn, som de om Vinteren udhøkrer. Dog er flere af disse fremmede end Danske, nemlig Hollændere, Embdere og Hamborgere“.

Kronborgs Besættelse af de svenske Tropper, under hvis Bombardement Byens østl. Del led meget, og Udskrivningerne, som stod i Forbindelse dermed, bragte store Byrder og Ulemper for Byen. Nogen Erstatning fik den efter Freden i den Indvandring af Skaaninger, som ikke vilde træde i undersaatligt Forhold til Sverige. Fulgte heraf en Formerelse af Folkemængden, saa var denne dog forinden aftaget ved de ødelæggende Sygdomme 1618 og 1654; 1672 angives Folketallet til c. 4000. I 1682 bestemtes, at Helsingør skulde være blandt de Købstæder, der maatte handle paa fremmede Lande; Magistraten uddvidedes samtidig til 2 Borgmestre og 5 Raadmænd. Først 1691 fik Byen den saa ofte paaankede Mangel af et Akseltorv afhjulpen, idet Pladsen før en afbrændt Gaard midt i Byen blev bestemt dertil. Uagtet Helsingør var blandt de til Skibsfart paa Udlandet berettigede Steder, ses det dog af en Beretning fra Magistraten af $\frac{2}{4}$ 1704, at Byen ikke ejede noget Skib til at fare med paa Udlandet og kun 12 Fartøjer til indenlandsk Fart, fra 1 til 8 Læsters Drægtighed. 1710-11 blev Helsingør hjemsogt af den store Smitsot, som synes at være bragt dertil med Skibe fra Danzig, og under hvilken 1800 eller henvend $\frac{1}{3}$ af alle Indb. døde (se Mansa, Pesten i Helsingør og Kbh. 1710-11, Kbh. 1854, og Hirsch, Pestposteringen i Helsingør, „Museum“ 1892 II). Den nordiske Krig bragte samtidig og senere store Besværligheder for Byen ved Trottetransporter og Indkvarteringer. Magistraten gav $\frac{20}{10}$ 1717 en Ud-sigt over Byens Forfatning til Stiftamtmanden, hvori anføres, at Byen havde 399 Gde og Huse, som var beboede, hvoribl. 27 grundmurede Gde, 76 Gde og Huse i nogenlunde Stand, dog ubeboede, samt 226 forfaldne Huse og øde Pladser. Den af Chr. IV anordnede Mur var vistnok forlængst nedfalden eller nedlagt, men en Omhegning af Grøfter og Gærder for Konsumtionens Skyld var endnu vedligeholdt 1722. Det er mærkeligt, at der i dette Aarh., efter at Byen havde været hjemsogt af Pesten gentagne Gange, viste sig en stor Dødelighed bl. Byens Befolkning, saaledes 1727: 170 Dødsfald mod 121 Fødsler, 1741 hhv. 200 og 136. 1750 ($\frac{8}{1}$) bekendtgjordes det for det saml. Borgerskab, at Kongen havde overladt Stedets Told i Forpagtning (for 5400 Rd. aarl.) til nogle af de handlende, og Borgerne opfordredes til at bruge „samme Respekt og Føjelighed“ imod Toldforpagterne og deres Betjente som hidindtil mod Hans Majs. egne Betjente. Fra 1751 har man en meget interessant „Demonstrations“ fra Magistraten. Herefter var de virkelige Borgeres Antal 315 og Borgerenkernes 37; af hine drev 304 og af disse 24 borgerlig Næring; i Lavene var 18 Købmænd, 80 Færgemænd, 5 Vognmænd, 7 Bagere, 11 Slagtere, 7 Smede, 6 Snedkere, 6 Skrædere, 15 Skomagere og

7 Handskemagere. Naar Boesen, Pontoppidan og Hans de Hofman ansætter Indbyggernes Antal kort efter (1757, 1764 og 1774) til 7000, med Kronborg og Garnisonen, turde dette ikke være lidet for højt (1769 var efter en anden Kilde Byens Folketal c. 3400). I Demonstrationen udtales, at Handel og Vandel med de gennem Sundet sejlede Skibe var Byens vigtigste Næringsvej „foruden det lidet, den kunde have af Garnisonen og Bonden“. Af særegne Herligheder og Privilegier havde Byen kun frit Tørveskær af 500 Læs og Oplagsfrihed paa 3 Aar for franske Vine og Brændevine til Udslibning, og endelig laa der til Byen 486 Tdr. Ld. Udsæd af 123 Tdr. Hrtk., som tilhørte dels Borgerskabet, dels Fattigvæsenet.

Ved 18. Aarh.s Midte var der ikke megen Handel og Industri; 1756 nævnes Kommerceraad Claessen som den eneste, der i Helsingør havde egne Skibe, „hvormed han bruger Trafique til og fra fremmede Steder“; 1761 fik Adam Spåth Priv. paa at anlægge et Sukkerraffinaderi. Byen havde dengang endnu ikke nogen ordentlig Havn, skønt Anlægget af en saadan allerede i 17. Aarh. havde været flere Gange paa Tale (se Geheimeark. Aarsberetn. III, Till., kgl. Breve af $\frac{8}{4}$ 1622 og $\frac{28}{7}$; 1651); Skibene maatte lægge til ved Broer og Bolværker, hvoraf flere var bekostede privat af Grundejerne; og den store Skibs- eller Toldbro befandtes 1721 saa brøstfældig, at dens Reparation blev paabudt. Først 1764 toges der alvorlig fat paa Anlægget af en Havn paa den nordlige Side af Toldbroen, idet denne forlængedes noget over 200 Fod i en saadan Retning, at Skibe, der dog ikke maatte stikke dybere end 8 Fod, kunde ligge i Sikkerhed for den, og 1766 var Anlægget færdigt (se p. 32). Samfærdselsmidlerne var heller ikke videre gode; 1763 var Vognmændenes Antal aftaget fra 8 til 5 og deres Heste fra 12 til 5 Par, fordi Vejen mellem Helsingør og København var saa slet; „Sanden ved Lokkerup og Webek“ og især den opkørte Stenbro gennem Humlebæk Skov ødelagde baade Heste og Vogne, og der gik sjældent noget Aar, uden at de paa „denne Tours lange og besværlige Distance tilsatte af begge Dele“, og Ture til Frederiksborg og andre Steder forefaldt der sjældent. Det var for øvrigt netop paa den Tid, at Anlægget af Chausseen fra København til Frederiksborg paabegyndtes, og omkring 1790 blev den ført til Helsingør. Trods alt dette tog dog Byen jævnt til i Velstand, mange fremmede, især engelske Handelshuse havde Forretninger her*), og Sejladsen gennem Sundet tiltog meget i Slutn. af Aarhundredet. Rigtignok gik det atter nedad i Beg. af 19. Aarh. under Krigen 1807-14, al Søhandel hørte saa godt som op, og Byen blev saa fattig som nogensinde. Først i 1820'erne gik det atter frem, navnlig ved den store Udvidelse af Havnen 1824 og den tiltagende Trafik gennem Sundet**). Hvorledes Sundtoldens Afløsning $\frac{81}{3}$ 1857 (Traktat af $\frac{14}{3}$) straks skadede Byen, er ovfr. (p. 31) vist; men den overvandt det dels ved Anlægget af Banerne og Dampfærgeforbindelsen med Helsingborg, dels ved den opløbstrende Industri, særlig Skibsværftet, der betydelig har bidraget til dens Vækst.

Litt: (L. Boesen), Den ved Øresund beliggende Stad H.s Beskr., samt Stadens og Egnens Hist. og Forandringer fra 70 f. Chr. F. indtil vore Tider, Aalborg 1757. — Kort Hist. Beskr. over det berømte Slot og stærke Fæstning Kronborg samt Staden H., Kbh. (s. a.), 2. forbedr. Opl. forøget med Biskop Thomas Kingos Beskr. over samme Fæstning, Kbh. (s. a.). — F. Thaarup, Helsingørsvennen, 1.-3. H., Kbh. 1818-19. — J. D. Jacobi, H.s Laugsvæsen, Helsingør 1837. — F. Schaldemose, Beskr. over Kjøbst. H. og Slottet Kronb., 1. H., Helsingør 1840. — „Saml. af Aktstykker til H.s Hist.“, i Aarsberetn. fra det kgl. Geheimeark. III, Till., p. 3-142, og IV, Till., p. 3-28. — „Bidrag til Byen H.s Hist.“, i Indbydelsesskr. til oftl. Examina i H.s højere Realskole, 1866 (ved M. C. Arnholtz), 1868, 1870-77 (ved V. Lassen). — H. Rasmussen, H., En Vejledn. for besøgende i Egnen, paa Kronborg, Marienlyst, i Kirkerne osv., H. 1885. — H. Fr. Rørdam, De tyske Menigheder i Danm. i 17. Aarh., i Kirkeh. Saml. 2.

*) Som Vidnesbyrd om det engl. Elements Betydning kan anføres, at der ved kgl. Res. af $\frac{14}{6}$ 1793 oprettedes en engelsk Kirke i Helsingør; rigtignok blev den atter ved Uenighed mellem Præsten og Menigheden ophævet $\frac{7}{7}$ 1798, og Kirkebygningen, der laa i Søstræde, blev ved Auktion solgt til Købmand John Good; men da de engl. Indb. atter Juni 1815 ansøgte om, at der maatte oprettes en Kirke efter engl. Ritus, blev det indrømmet ved kgl. Res. $\frac{28}{7}$ 1815. Kirken, som benyttede det gamle Lokale, lader dog til snart at være sygnet hen, og Bygningen solgtes 1832 til en Færgemand, som indrettede Dansesal (!) der; $\frac{4}{10}$ 1833 gav Regeringen Tilladelse til, at der af de engl. Kirkemyndigheder udnævntes en fast Præst, som lønnedes af den engl. Regering, Menigheden bestod indtil 1835.

**) 1560 passerede 3665, 1587 7326, 1601 4621, 1658 1331, 1670 3420, 1710 1408, 1770 7756, 1783 (Fred i Versailles) 11,233, 1801 8988, 1802 (Fred i Amiens) 12,164, 1808 121 (!), 1843 14,981, 1847 23,977 (se iøvrigt p. 9, 31 og 33).

R., III, og samme, Lærere og Præster i H. før Reform. til 1617, i Kirkeh. Saml., 3. R., IV. — Tr. Lund, Træk af Livet i H. i Slutn. af 16. Aarh., i Danske Saml., 2. R., VI. — A. Tuxen, Garnisonsliv i H. i Chr. V's Tid, i „Museum“ 1891, I. — O. Lund, Gamle Dage i H., 1800-1830, i „Museum“ 1892, I, og samme, Smaabilleder fra H. 1800-1850, Kbh. 1900. — J. Olrik, Borgl. Hjem i H. for 200 Aar siden, Kbh. 1903. — C. Nyrop, Helsingørske Industriforhold, i „Fra Ark. og Mus.“, II. — Hostrup Schultz, H. Embeds- og Bestillingsmænd, Helsingør 1906. — Laur. Pedersen, Det ærbare Snedkerlav i H. 1581-1906, Fredensborg 1906. — Laur. Pedersen, Almueundervisn. i en d. Kbst. fra Reform. til vore Dage, Kbh. 1909, og samme, Haandværksskik i Helsingørsk Lav, H. 1917. — Laur. Pedersen og Kr. Kongstad, Helsingør, Kbh. 1912. — Danske Byer og deres Mænd, XIX, Aarhus 1917. — Se ogsaa „Fra Frdb. Amt“ 1906 og 1908.

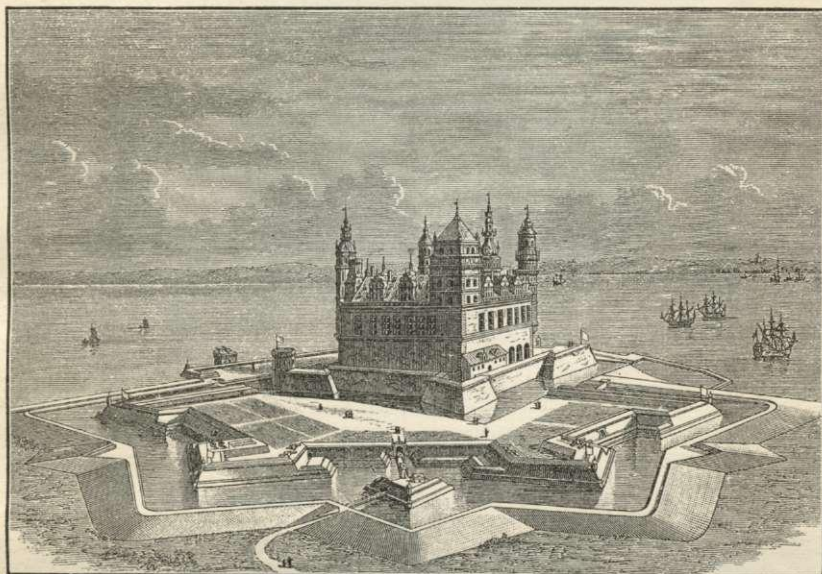
Hovedindgangen til Kronborg.

Kronborg.

Under Helsingørs Historie (p. 37) er det allerede omtalt, at Fr. II opførte Kronborg Slot paa Ørekrogs eller Krogens Plads. Om Krogen*), der anlagdes af Erik af Pommern (se p. 36), vides ikke meget. Det bestod af en firkantet Ringmur, der fulgte de samme Grundlinier som den nuv. Slotsbygningens Ydermure. Porten laa paa samme Sted som nu den inderste Slotsport, og op til Murens Inderside laa forskellige Bygninger, hvoraf den i Hjørnet mod Byen havde et stort firkantet Taarn. Allerede Chr. III tænkte paa en Ombygning, da Befæstningen ikke mere var tidssvarende, og det blev derfor undersøgt af Bygmester H. v. Diskow baade under denne Konge og i Beg. af Fr. II's Regering; men ved den paafølg. Krig blev Arbejdet udsat, og først efter denne paaabeg. Ombygningen, der blev langt mere omfattende end fra først paaatænkt. Nedbrydelsen af Krogen skal være paaabeg. ¹¹/₈ 1574; Navnet Kronborg (eller „Kroneborg“) synes

*) Af Lensmænd paa Krogen kendes Peder Oxe 1425 og 1439, Morten Jensen Gyresting 1445, Folmer Knob 1451, Peder Oxes Søn Johan Oxe 1466, Peder Stensen 1477-81, Poul Laxmand 1482-93, Laurits Skinkel 1502-7, Johan Brockenhuus 1510-13, Albert Jepsen Ravensberg 1514-15, Albert Glob 1515-16; af senere Lensmænd fremhæves Johan Rantzau og Herluf Trolle. Lenet var gentagne Gange forenet med København.

første Gang at være brugt i kgl. Brev af 18/1 1577, og 24/1 s. A. udsteder Fr. II et aabent Brev om, at Krogen herefter skal hedde Kronborg, og at den, der synder derimod, skal bøde en Okses Værdi til sit Herskab. Den tyske Indskrift paa Mørkeporten (Marmora Danica I, 147), angiver 1577 som Aaret for Opførelsen, skønt Slottet først i sine store Træk var færdigt 1585 og Arbejderne varede flere Aar endnu. Som Bygmestere benyttede Fr. II Hans Paaske (Hans y. Pascha) indtil Beg. af 1578, og Anthonis van Opbergen, en Belgier fra Mecheln, der blev ansat 1577, og som sikkert har givet Slottet dets endelige Karakter. Sagnet om, at Tyge Brahe har været Bygmesteren (i Brasch, Vemmetoftes Hist., I, p. 147,

Kronborg paa Frederik III's Tid, efter Erik Dahlbergs Udkast.

staar, at Tyge Brahe har opf. Kronb.), hidrører vist fra, at der findes et Par Indskrifter, der er forfattede af ham*).

*) Et latinsk Vers af T. Brahe paa nordre Side af Fr. IV's Bastion lyder i Oversættelse „Borgen den høie her byggedes af den mægtige Fredrik, Anden var han af Navn, heldig var han af Færd, From, retfærdig og mild som Konning og kraftfuld i Kampen, Nødigen drog han dog Sværd, Freden han elskede meest. Huld ved kongelig Side ham sad en elskelig Dronning, Hiin Sophia saa prud, baaren i meklenborgsk Huus; Dyden hun elsked som han og ømt hun favned sin Huusbond, Mangt et Elskovens Pant skjænked ham herlige Viv. Taug Kartovernes Torden og smilede Freden i Landet, Strax da Kæmpværket her fattede Kongen i Hu, Borgen han skandsede, som Du den skuer, men ikke paa denne Sætter han daarligt sit Haab om den beskjærmende Hjælp, Ei som hin Babylons Drot, da Værket var jublende fuldført, Brammede fordum, som om Styrken fra Mennesket kom. Straf for Hovmod han leed, thi paa den syvende Sommer Foer han afsindig omkring liig et umælende Dyr. Dog Dankongen ei taabelig praler, men Haabet han sætter Som det sikreste Værn, ene til Himmels Guds. Staaer ej Herren os bi, da svigter, det ved han, alt Mandsværk, Var det end bygget af Staal, var det som Demanten haardt. Nei til Stjernernes Gud, til Havets, til Jorderigs Skaber. Ene ved hannem saa huld finder vor Fredrik sig tryg. Skjænke da Himlen ham, hans Børn og sildigste Aikom Her i velsignende Fred varig at fæste sig Bo“.

Fra første Færd var Bygningen ikke blot Kongebolig, men ogsaa Fæstning, omgivet af murklædte Jordvolde samt paa Landsiden af Vandgrave. Inderst omkring Slottet løber en firkantet Vold med 4 Hjørnebastioner, bag hvis høje Beklædningsmure der er indrettet Kasematter, hvoraf navnlig de under de to nordl. Bastioner og den mellemligg. Vold er meget omfattende Anlæg, til Dels byggede i to Stokv. Her findes mørke Fangerum, der skal være brugte 1659, og her lader Sagnet Holger Danske sidde, sovende over Stenbordet (Thieles Folkesagn I, p. 18).

Den ydre Port (Kronværksporten).

grav er opfyldt. Heller ikke kan Slottets Bevarelse som hist. Mindesmærke saa godt forenes med det Brug, der nu gøres af det som Kaserne. Nu er Adgangen til Slottet gennem Kronværksporten (den ydre Port), hvis ydre Portal er bygget 1696 og bærer det nedenn. Kingoske Vers, langs den indre Grav gennem Mørkeport (den mellemste Port, 1577, af Herman Stenhugger) og Slotsporten (den indre Port) i selve Slottets nordre Fløj.

Slottets Hovedbygning staar endnu uændret i det væsentlige uforandret fra Fr. II's Tid. Som nævnt er det gamle Krogens firkantede Grundplan bevaret i de fire Fløje, og i det store, firkantede, sydvestre Taarn er der iagttaget Levninger af ældre Murværk. Slottet er opført i nederlandsk Renaissancestil, male- risk smukt med de graa Mure, helt klædte med Sandstenskvadre, med de talrige Kviste og de kobbertækte irgrønne Tage og Spir. I dets Helhed mærkes det, at Fr. II's Arkitekter ikke arbejdede efter en fast Plan, og at der under selve Op-

Chr. V udvidede Befæstn. mod Landsiden ved Anlæg af Kronværket, og de flg. Konger forøgede og forbedrede dem saavel mod Landet som mod Søen. I Fr. VI's Tid sløjfedes vel en Del af de vidtløftige Værker mod Land, men som Slottet og Fæstningsværkerne stod for nogle Aartier siden, gav de dog endnu et godt Eksempel paa Fortidens Befæstningskunst; de gentagne Udvidelser af Helsingørs Havn har derimod nu bortskaaret store Stykker af de ydre Volde og Grave, den gamle karakteristiske Allé, der førte ind til Fæstningen, er blevet ødelagt ved Anlægget af Skibsværftet, store Dele af Glaciet er forsvundne, flere af Bastionerne er gennemskaarne og udgravede (saaledes Kronprinsens Bastion, hvor Kornet skolen har faaet Plads), og en Del af den indre Slots-

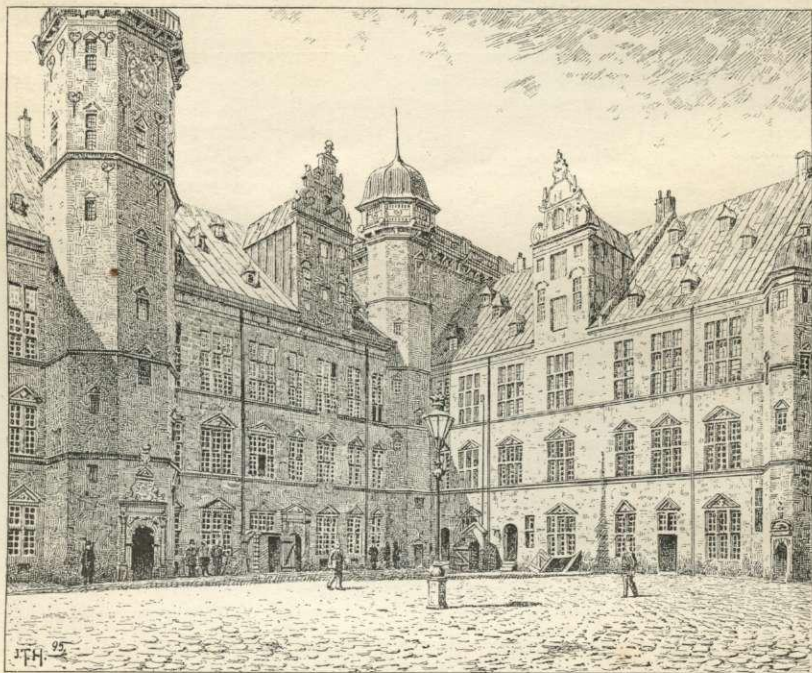
førelsen er foretaget mange væsentlige Forandringer. Man begyndte i 1570'erne med Nordfløjen, hvor Kongens og Dronningens Værelser fandtes, og fra disse første Byggeaar stammer sikkert Hovedporten (af Gert v. Groningen 1576). Derefter tog man fat paa Sydfløjen med Kirke og Riddersal, men først da Opbergen var blevet den ledende og havde hentet en Mængde Haandværkere fra Nederlandene, bestemtes det at klæde Murene helt med Sandsten, som det skete med Syd- og Østfløjen 1580 og Nordfløjen 1583-85. Den smalle Østfløj har efter franske Forbilleder oprindl. været bygget som et enetages Galleri, ind mod Slotsgaarden smykket med kraftigt Rustika, men Planen om at lade Slottet være

Den inderste Port (Slotsporten).

aabent mod Sundet er hurtigt opgivet, og Fløjen har faaet samme Højde som de andre. Stenhuggerarbejdets Enkeltheder er overalt meget rige og fine baade i Portaler, Vinduesrammer med Stenposter og Prydgavle, Vægtergallerier (mod S. og Ø.) samt de svungne Kamgavle. Taarnene veksler i stor Mangfoldighed. Ind mod Gaarden midt for Sydfløjen hæver sig det 57 m høje Klokke-taarn eller Trompetertaarn, hvis kobbertækte Spir ^{28/7} 1774 brændte ved Lynnedslag, men genopbyggedes Aaret efter i gl. Stil (Spiret alene over 21 m). Udad til har Slottet 4 Taarne: det, der forener Nord- og Vestfløjen, og som med Spir er 48 m (Konge- ell. Kommandanttaarnet; ved Restauration 1905 fik det en ny Fløj), det store firkantede, c. 32 m høje Taarn (Store Taarn ell. Telegraftaarnet) mod SV., hvis Murværk er restaur. af Meldahl 1870-80, og som oprindl. har haft en pavillonagtig Overbygning med kuppelagtigt Spir, men siden 1660 kun en Platform, hvorpaa i Beg. af 19. Aarh. den optiske Telegraf var rejst, og endelig to mindre Karnaptaarne, et mod SØ. (Kirketaarnet, benyttet til Brevduestation, tidl. kaldet Kakelborg), og et mod NØ., det c. 38 m høje Dronningetaarn, nu Fyr-

taarn (Fyret, 34 m o. H., er et vekslende hvidt Fyr med rødt Blink). Desuden er der 4 mindre Trappetaarne mod Gaarden. Slotsgaarden selv har forlængst mistet sin Fontæne, det største af alle de Springvand, Fr. II lod opføre paa sine Slotte; den blev støbt af Georg Labenwolf i Nürnberg og opstillet 1583, men 1659-60 blev Figurerne borttagne af Svenskerne og førte til Stockholm; den bestod af en ottekantet, nu forsvundet Kumme, paa hvis Hjørner der stod Skytter, og i hvis Midte der hævede sig en rund Søjle med mange Figurer, ordnede i 4 Afdelinger, og paa Toppen en Neptun med 3 Heste (se F. R. Friis, i „Tids-

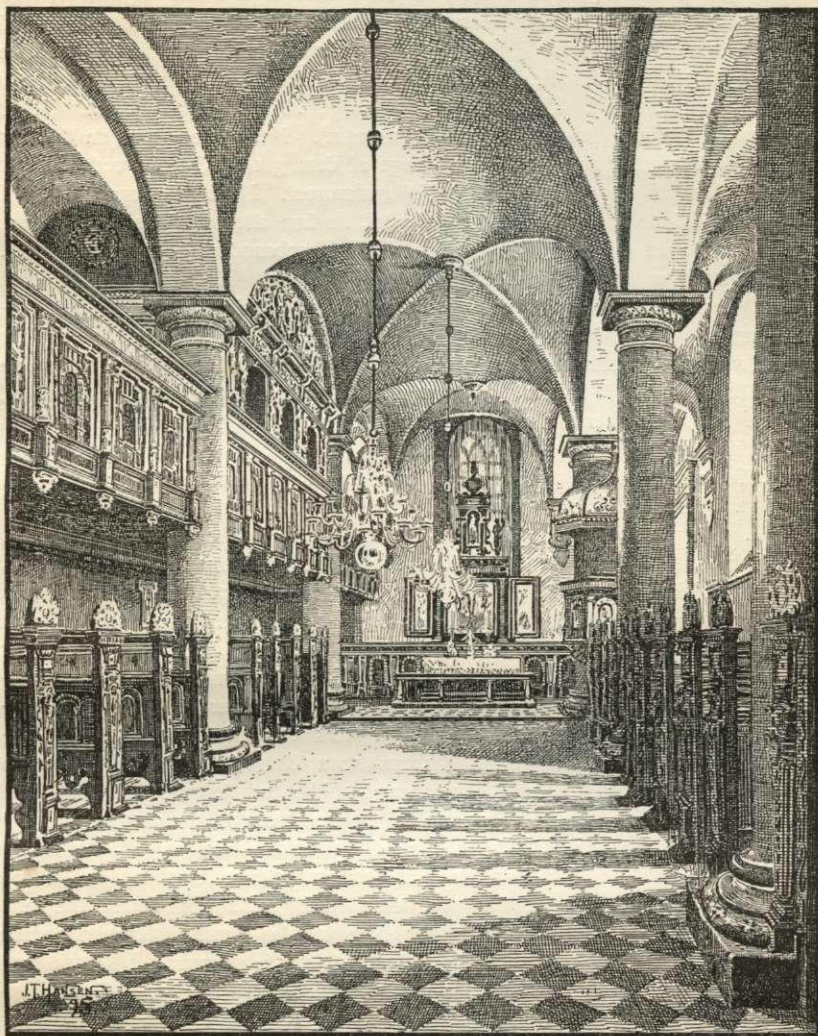

Kronborg Slotsgaard.

skr. f. Kunstind.“ 1889, samme, Saml. til dsk. Bygn.- og Kunsthist., p. 310). I Slottets Indre mærkes Kongeværelserne i Nordfløjen og til Dels i vestre Sidefløjs 2. Stokv. (hvoraf nogle med Loftsdekorationer, smukke Dørportaler og Marmorkaminer fra Chr. IV's Tid), hvor der har været Malerisamling og nu er Handels- og Søfartsmuseum (se ndfr.). I Riddersalen staar en Shakespearestatue (af L. Hasselriis), rejst Juli 1907, 300 Aar efter at S. skrev „Hamlet“.

Det mærkeligste i det Indre er dog Kirken i søndre Fløj. Den blev indviet ¹⁵/₄ 1582, men var efterhaanden kommet svært i Forfald; i Beg. af 19. Aarh. benyttedes den som Munderingskammer og Fægteskole. Da blev den fra 1838 istandsat og ført tilbage til sin oprindl. Stil af Bindesbøll og atter indviet ¹⁰/₁₂ 1843. Den fremtræder nu som en smuk Hal, hvori 4 svære Sandstenssøjler bærer Hvælvingerne. Den er prydet med oprindl., meget rigt udskarne, med Guld og Farver stafferede Stolestader og Pulpiturer, der ligesom Prædikestolen er udførte under Ledelse af Kronborgsmedkeren Jesper Mathiesen (C. A. Jensen:

Snedkere og Billedsnidere, p. 59). Altartavlen, af Thomas (Frandsen?) Billedhugger, bærer Aarst. 1587 og er i ædel Renaissancestil; i Frontespicen staar Fr. II's og Dronn. Sophies Navnetræk; Tavlen nedenfor, med Relief af Christi Korsfæstelse, er af forgyldt Alabast; de to Fløje er af Træ; forneden staar Kon-

Det Indre af Kronborg Slotskirke.

gens („Mein Hoffnuck zu Gott allein. Treu ist Wiltbratt“) og Dronningens Valgsprog („Gott verlässt die seinen nicht“). Døbefonten er af svensk, rødligt Porfyr. Kongestolen og Orgelet er fra Chr. IV's Tid, den første med rigt Snitværk i Stadius Ottos Maner. Paa Væggen til højre for Alteret et Maleri af Eddelien, „Christus velsigner de smaa Børn“, der ligesom Døbefonten er skænk.

af Chr. VIII (se P. E. Fischer, Beretn. om Kronb. Slotskirkes Indvielse, Helsingør 1844).

Da Fr. II 1577 var beskæft. med Forberedelserne til Slottets indre Udsmykning og i den Anledn. lod flere Kunstnere komme fra Udlandet, indkaldtes ogsaa Hans Knieper („Hans Maler“), som i Beg. af 1578 blev kgl. Maler og indførte Patronerne til de Tapeter, der skulde smykke Slottet; 1581 sluttede Kongen Akkord med ham om til den store Riddersal at forfærdige Tapeter, der skulde forestille de 111 Konger, som før Fr. II havde regeret i Danmark, samt Kongen selv og hans Søn (Chr. IV). De blev ogsaa færdige 1584, og i alt Fald en Del af dem blev skaanet ved Branden ^{24/10} 1629 (se ndfr.). Men senere blev de til Dels bortførte til Frederiksborg Slot, hvor mange af dem gik til Grunde ved Branden 1859. En Del af dem*) findes nu i Nationalmuseet. I det hele taget fik Fr. II ikke megen Tid til at opholde sig paa Slottet, da han allerede døde 1588 (i Aug. 1582 overrakte et engelsk Gesandtskab Fr. II Høsebaandsordenen paa Kronb.). Under Chr. IV er det vel blevet noget mere benyttet. Efter at Kong Jacob af Skotland havde holdt Bryllup med Prinsesse Anna i Oslo i Slutn. af 1589, opholdt han sig nogle Maaneder af 1590 paa Kronb., og ^{10/4} s. A. stod Chr. IV's ældste Søster, Elisabeths Bryllup med Hertug Henrik Julius af Braunschweig-Wolfenbüttel her. At Kongen selv hyppigere opholdt sig paa Slottet, kan ses af, at tre af hans Børn er fødte her, nemlig Sophie (1605, død kort efter), Hans Ulrik Gyldenløve (1615) og Elisabeth Augusta (1623).

Om Aftenen ^{24/10} 1629 overgik der Kronborg en voldsom Ildebrand, hvorved Slotsbyggn. og meget af, hvad den indeholdt, blev ødelagt, og Klokkerne i Taarnet smeltede. I øvrigt véd man ikke meget om denne Ildebrand (se D. Saml. V, 191, og Friis, Bidrag, 171); den svenske Resident i Danmark, Johan Fegærus, fortæller (se Adlersparres hist. Samlinger, Stockholm 1797, p. 134), at Fru Kirsten laa i Barselseng der og kun med stor Møje undkom med sine Børn. Slottet blev dog snart istandsat ved Chr. IV's ivrige Bestræbelser, skønt Riget var i stor Nød efter Freden i Lübeck; for at faa Penge til Arbejdet forhøjede Kongen Sundtolden en kort Tid (1631 til ^{10/7} 1632), og antagelig allerede 1638 var Istandsættelsen i Hovedsagen færdig; foruden Tagværk og Spir fornyede Hans Stenwinkel en Del af Gavlene, deribl. Kirkens store Østgavl og en Række af de mindre Kvistgavle, hvis Former blev mere barokke end de oprindl. Fra denne Tid stammer ogsaa en Ibenholt-Dørportal af Høfsnedkeren A. Meiding, og Chr. IV havde Planer at smykke Slottets Indre med historiske Malerier. 1658 tales der atter om nye Arbejder til Istandsættelsen af det brøstfældige Kronborg, hvilke dog ikke blev til noget. At Fæstningsværkerne heller ikke formaaede at spærre Øresund, viste sig, da Slottets Kanoner ikke kunde standse den hollandske Flaade, der i Aug. 1644 gik forbi for at slutte sig til de svenske. I Krigen mod Karl Gustav blev Slottet af Oberst Poul Beenfeldt ^{9/10} 1658 overgivet til de svenske under Gustav Wrangel efter tre Ugers Belejring (se S. A. Sørensen. Om Kr.'s Erobr., Danske Mag. 5 R., I, 289-331; Dansk Forsvar, Nr. 99; H. C. Rock-

*) De forestiller Vald. Sejr, Erik Plovpenning, Abel, Chr. I, Erik Klipping, Erik Menved, Chr. II, Oluf, Erik af Pommern, Chr. I, Hans, Chr. II, Fr. I, Chr. III og Fr. II. Paa det Tapet, der forestiller Fr. II, findes en Afbildning af Kronborg med Kirkegavlen og med det store Taarn i deres oprindl. Skikkelse. Paa samme Tapet findes afbildet den store „Lappesten“ (eller „Lappelykke“), som Kongen til store Taarns Overbygning lod flytte fra Lappegrunden NV. for Helsingør til Grønnehaven og 3 Aar efter til den sydøstl. Bastion. (Se D. Saml., V. p. 184, og Friis, Saml. til d. Bygnings- og Kunsthist., p. 296 og 346). Den guldindvirkede Tronhimmel, ligeledes forarbejdet af Hans Knieper, bortførtes som Krigsbytte af Karl Gustav og findes nu i Stat. hist. Mus. i Stockholm (J. Böttiger: Svenska Statens väfda Tapeter II, 1895; jvir. Tidsskr. f. Kunstind. 1888, p. 54, og 1896, p. 10).

stroh, Kronb. 1658-59, i „Fra Frdb. A.“, 1907). Et Forsøg af Hans Rostgaard, Ridefoged i Kronb. Amt, Præsten Henrik Gerner i Birkerød og Ingeniøren Ole Stenwinkel m. fl. paa at generobre det mislykkedes. Skønt Karl Gustav nu var i Besiddelse af begge Sider af Sundet og havde sin Flaade liggende i Nærheden, kunde han ikke hindre Admiral Opdam i ^{21/10} 1658 at passere Sundet med den hollandske Flaade. Svenskerne begyndte at udvide Befæstn. mod Land (se Bill. S. 41), men disse sløjfedes, efter at Kronb. ved Freden var tilbagegivet til Fr. III, hvorimod denne lod foretage forskellige Forbedringer ved Befæstn. (ved Henrik Rysensteen) og istandsatte Slottet. Chr. V lod Kronværket mod Landsiden anlægge. Flg. Vers over den ydre Port (af Th. Kingo) erindrer endnu herom:

„Trin ind, om Du est værd, sig lader op min Bue
At aabne Pladsen til et kroned' Slot at skue;
Tre Konger det har ført af Vand, af Ild og Skudd
Trods Havetz Slug, trods Brand, trods Fienders Kuglebrudd.
Nu har Kong Christian den Femtes Magt og Møye
Bygt Kroneværket trodz huer Avind-Sluges Øye.
Gud give Kongen og hans Slægt en ævig Rodd,
Saalænge Øresund skal kysse Cronborg Fodd.“

Det var kort efter at Fr. IV havde bestegit Tronen, at en engelsk-hollandsk Flaade ^{17/1} 1700 gik igennem Øresund, som det synes uden Kamp. Kronborg tildrog sig først atter Opmærksomheden, da det efter Hofrevolutionen ^{17/1} 1772 aabnede sine Porte for den ulykkelige Dronn. Caroline Mathilde (hun sad fangen i nordre Fløjs 2. Stokværk) og hendes spæde Datter Louise Augusta, fra hvem Dronningen for bestandig adskiltes, da hun ^{30/5} steg om Bord paa et engl. Krigsskib for at begive sig til sit fremtidige Opholdssted, Celle i Hannover. Den ^{30/3} 1801 forsøgte det forgæves fra Kronb. at standse Englændernes Passage gennem Sundet. Den ^{3/8} 1807 kom de under Fredens Maske, og der blev end ikke løst noget Skud fra Fæstningen mod deres Flaade. Slottet blev besøgt i 1843 af Chr. VIII og Dronn. Caroline Amalie, da Slotskirken genindviedes. 1845 sidst i Juni var Chr. VIII med sin Gæst, Preussens Konge Frederik Vilhelm IV, paa Kronborg. 1846 samledes begge Nordens Konger paa Slottet, og ^{10/6} 1860 mødtes disse Kongers Sønner der.

Kronborg benyttes nu hovedsagelig til Kaserne (se p. 42), ligesom ogsaa en Officersforening har Lokale der, samt et Handels- og Søfartsmuseum. I en særlig Bygning findes der en Kornetskole for Fodfolket og Fodfolkets Underofficersskole. *Handels- og Søfartsmuseet*, der har Lokaler i Nordfløjen (se p. 44), er stift. 1914 af en paa Foranledning af Handelsministeren dannet Komité og indviedes ^{1/8} 1915; det er en selvejende Institution (med Tilskud af Staten), har til Formaal at illustrere dansk Handels og Søfarts Hist. og deles i 3 Afdelinger: 1) Handelen og Handelsflaaden, 2) Orlogsflaaden og 3) Navigation, Fyr-, Bjærgnings-, Rednings- og Lodsvæsen m. m.; til Museet er knyttet et „Kronborgmuseumsfond“ til Forøgelse af Museet og Lokalernes Forskønnelse.

Litt.: Th. Kingo, Kr. Slots Beskr., 1672 (se p. 39). — M. C. Arnholtz, Kr. Slots og Fæstnings Hist., Helsingør 1836. — Bidrag til Kr. Slots Hist., fornemmelig dets Bygningshist., for Tiden fra 1560 til 1663. Meddelte ved A. Petersen i Danske Saml., V. — Efterretn. om Kr. Slot, i F. R. Friis, Saml. til d. Bygnings- og Kunsthist., Kbh. 1872-78. — F. Meldahl, Denkmäler der Renaissance in Dänem., Berlin s. a. — F. R. Friis, Bidr. til d. Kunsthist., 1896, p. 161 og 359 flg. — Fr. Beckett, Renaissance i Danm., 1897, p. 127 flg.